

Leeronderzoek: Magische plek in de stad

*Een exploratief onderzoek naar betrokkenheid en
conventies op openbare plaatsen in de stad
Antwerpen*

Studenten: Robbe Baete, Karen Claus, Sander De Roeck, Annelies Haegdorens,
Alexander Jilderda, Margo Natadiredja, Dries Van Gasse, Hanne Van Looveren,
Isabelle Van Orshaegen en Senne Wouters

Inhoud

Inhoud	1
1 Inleiding	3
2 Probleemstelling.....	5
3 Literatuur.....	7
3.1 Stadsociologie	7
3.2 Publieke Ruimte	9
3.3 Magische plekken	13
3.4 Stratificatie	18
4 Data en methoden.....	24
4.1 Methode	24
4.1.1 Dataverzameling: korte interviews	24
4.1.2 Coderen	25
4.2 Data	30
4.2.1 Genderverdeling.....	30
4.2.2 Leeftijdsverdeling	30
4.2.3 Beroepen	31
5 Analyse	33
5.1 Publieke ruimte	33
5.2 Magische plekken	37
5.3 Stratificatie	39
6 Kritische reflectie.....	44
6.1 Algemene beperkingen	44
6.1.1 Onderzoeksbeperkingen	44
6.1.2 Procesbeperkingen.....	46
6.2 Specifieke beperkingen	48
6.2.1 Analyse	48
6.2.2 Literatuur	49

6.3	Onderzoeksvoorstel	50
7	Conclusie	51
8	Bibliografie.....	54

1 Inleiding

In dit onderzoek hebben we getracht om de functie en het symbolische belang van publieke plaatsen in de stad Antwerpen in kaart te brengen. In eerste instantie hebben we ons toegelegd op het definiëren van de relevante concepten, auteurs en theorieën. Daarnaast hebben we in de Antwerpse context deze concepten en theorieën op hun bruikbaarheid willen toetsen via een kwalitatief onderzoek. Ons onderzoek is derhalve exploratief van aard en nodigt uit tot meer specifiek onderzoek om het samenleven (binnen de Antwerpse) publieke ruimte als zodanig beter te begrijpen. Tot slot zullen we nog het proces van het onderzoek zelf bespreken en aangeven waar we de nodige beperkingen ondervonden om efficiënter onderzoek mogelijk te maken.

De literatuurstudie en het empirisch luik zijn opgebouwd met telkens een centraal concept uit de onderzoeksvraag als domein van argumentatie. De onderzoeksvraag luidt: *Welke rol speelt stratificatie in de beoordeling van publieke ruimtes als magische plek?* De centrale concepten zijn achtereenvolgens: publieke ruimte, magische plekken en stratificatie.

Na een korte verkenning van de stadssociologie als onderzoeksdomein, behandelen we in het eerste deel de publieke ruimte. De publieke ruimte definiëren we als een sociale ruimte of als ruimtelijke sferen, om duidelijk te maken dat we niet de sociale interactieprocessen bedoelen die enkel tot de publieke ruimte gerekend kunnen worden. We sluiten aan bij de ideeën van Soenen (2006), Lofland (1989; 1973) en Hunter (1985) om de relevante concepten nader te definiëren en het belang van het ‘ontmoeten’ te benadrukken als sociaal fenomeen.

Het tweede deel behelst het magische aspect van de stad en haar fysieke omgeving. Hiervoor zullen we aansluiten bij de stadssocioloog Brunt (1989; 1996) die in zijn werken de stad als magische plaats beschrijft. De stad als *Gesellschaft* en *thoroughly social*. Vervolgens zal besproken worden hoe fysieke plaatsen een stad en haar burgers een identiteit geven en sociale cohesie mogelijk maken. Voorts zullen we de emanciperende kracht van de stad belichten om direct aansluiting te vinden bij de ideeën van stratificatie en sociale mobiliteit die we bij Bourdieu (1992) terugvinden.

Het laatste deel behandelt het concept stratificatie. Hiervoor grijpen we terug naar de theorie van Bourdieu (1992) over het ruime kapitaalbegrip en stratificatie. Enerzijds is het de bedoeling om de rol van fysieke plaatsen te verbinden met het idee van sociale stratificatie, de faciliterende werking en de plaats als uitkomst van het stratificatieproces. Anderzijds willen we de verschillende kapitaalsoorten aan bod laten komen om het statische en slechts hypothetische idee van sociale

klasse anders te benaderen. Dit om recht te doen aan de grote diversiteit en dynamiek die aan het werk zijn bij het stratificatiebegrip.

Deze centrale concepten hebben we vervolgens empirisch getoetst via een veldonderzoek met een gestructureerde vragenlijst. Hierbij belichten we de kenmerken van de bekomen data alsmede de gehanteerde methode. Ook trachten we op basis van de centrale onderzoeksvraag enkele deelvragen te beantwoorden. Deze vragen stelden ons in staat om de relevantie van de concepten als zodanig te bevragen en meer specifiek de Antwerpse context te belichten.

Voorts willen we het belang benadrukken van stedelijk onderzoek en de magische plaatsen in dat verband die de samenleving van het nodige cement voorzien. Naar onze mening zijn het die plaatsen in de publieke ruimte - die de samenleving als magisch beschouwt - die ons een gezamenlijke identiteit bezorgen; dit maakt het samenleven in de stad aangenaam.

Tenslotte vatten we onze bevindingen samen en geven een uitvoerige kritische reflectie die zeker bij exploratief onderzoek van belang is. Er worden ook enkele aanbevelingen gegeven die in volgend onderzoek meegenomen kunnen worden.

2 Probleemstelling

De publieke ruimte is een interessant onderzoeksdomein om interactieprocessen van mensen die elkaar in eerste instantie niet kennen te analyseren. In het huidige laat-moderne tijdperk (Bauman, 2000; Featherstone, 1990) is de notie van samenleving drastisch veranderd. Om in ideaaltypische termen van de 19^e-eeuwse socioloog Ferdinand Tönnies te spreken, zijn we veranderd van een *gemeinschaftliche* samenleving naar een *gesellschaftliche* samenleving (Macdonis & Plummer, 2005). Wat zoveel betekent als een samenlevingsverband waarin de mensen elkaar niet kennen en dus nieuwe interactiecodes moeten gebruiken om met elkaar samen te leven. Erving Goffman heeft baanbrekend werk verricht om die samenlevingscodes in publieke ruimtes te decoderen (Kusenbach, 2006). Dit decoderen is belangrijk om samenleefstrategieën te begrijpen. In ons onderzoek zijn we daarom ook op zoek naar samenleefstrategieën. Meestal is de focus van onderzoek naar samenlevingsstrategieën het interactieproces zelf, los van de plaats waar het interactieproces zich voordoet. Wij zijn in ons onderzoek vooral geïnteresseerd in interactieprocessen die zich voordoen op fysieke plaatsen in de publieke ruimte. De publieke ruimte op zich is natuurlijk een heel breed begrip. Wij zijn op zoek naar die fysieke publieke plaatsen die als zingevend worden bestempeld, die associaties bij mensen oproepen, die het leven dat beetje extra geven.

Er is al veel onderzoek gedaan naar interactieprocessen die zich specifiek voordoen op fysieke plaatsen (Hunter, 1985; Kusenbach, 2006; Lofland, 1989). Specifiek gericht op de Antwerpse context is er al een onderzoek gedaan door Soenen (2006) en Hufkens (2013). Hufkens heeft onderzocht welke plaatsen en momenten een spirituele en/of magische plaats innemen in het leven van mensen in nieuwe wijken van Antwerpen. In ons onderzoek zijn wij niet zozeer op zoek naar de plaats zelf, ook al is dit bij de identificatie van magische plekken een wezenlijk onderdeel. Wij leggen de focus vooral op hoe op die plaatsen het proces van ontmoeten plaatsvindt. Meer specifiek in hoeverre stratificatie van belang is om het gebruik van magische plaatsen te begrijpen. Als stratificatie inderdaad meespeelt, dan kunnen we allicht niet meer spreken van een publieke sfeer, ondanks het feit dat het een publieke ruimte betreft. De sfeer zal dan eerder van parochiale aard (typisch aan de dorpsgemeenschap) dan wel privaat zijn. Ook hier kunnen we ons afvragen hoe het lidmaatschap van de parochiale groep wordt verkregen, welke interactieprocessen en sociale codes zijn van belang? Dit is zeer wezenlijk voor het begrijpen van gemeenschapsvorming in een grootstedelijke context. Deze vraag kan maar beantwoord worden als er eerst een begrip wordt verkregen over (1) de plaatsen die mensen aan elkaar verbinden (magische plekken) en (2) hoe het verbindingsproces precies werkt. In ons onderzoek zullen we testen of stratificatie een onderdeel is van dat verbindingsproces.

De magische plekken waarnaar we zoeken bevinden zich in de publieke ruimte. De publieke ruimte kunnen we definiëren als een urbane setting waarin individuen elkaar niet persoonlijk kennen of slechts in categoriale termen aan elkaar gerelateerd zijn (Lofland, 1989). We kunnen deze publieke sfeer voornamelijk terugvinden op locaties waar mensen elkaar ontmoeten als burgers. Publieke plaatsen zijn bij uitstek de ontmoetingsplekken waar mensen elkaar leren kennen en van elkaar leren, plaatsen waar er ruimte is om een brede groepsidentiteit op te bouwen (Hunter, 1985).

Een magische plek zien wij als een fysieke plaats in de publieke ruimte die als aangename ontmoetingsplek en speciaal ervaren wordt. Het gaat hierbij om pleinen, parken, musea en dergelijke meer die een indruk op mensen nalaten, die ze niet om het even waar ervaren. Deze associaties kunnen opgewekt worden door onder meer de gezelligheid van de plek, het uitzicht dat de plek biedt, de architectuur van de gebouwen, de mensen die er al dan niet komen, herinneringen die men aan de plek heeft.

In de beleving van de magische plekken vragen wij ons af hoe het interactieproces met anderen de beoordeling van de plek als 'magisch' beïnvloedt, en welke impact dit heeft op de eigen identiteit en het proces van ontmoeten.

De centrale vraag die wij ons in dit kader stellen, is dan ook: *Welke rol speelt stratificatie in de beoordeling van publieke ruimtes als magische plek?*

3 Literatuur

3.1 Stadsociologie

De meest omvangrijke trek naar de stad kan men situeren aan het einde van de negentiende eeuw. De voornaamste reden hiervoor is de opkomst van grote industriële productieconglomeraten die op zoek zijn naar ongeschoolde arbeidskrachten. Uitgerekend voor deze groep was er op dat moment op het platteland steeds minder werk, voornamelijk door de mechanisering van de landbouw. De stedelijke populatie neemt bijgevolg exponentieel toe en we kunnen vanaf de jaren '40 – '50 vooral in West-Europa en de VS spreken van urbanisatie. Het belang van de stedelijke context neemt enorm toe, wat maakt dat dit een interessant onderwerp wordt voor wetenschappers. Het leven in de stad brengt immers ruimtelijke en sociale conflicten met zich mee door haar diversiteit en enorme bevolkingsdichtheid. Maar de stad blijkt ook een bron van ontwikkeling en intellectuele vrijheid te zijn, wat echter op verschillende manieren kan worden geïnterpreteerd. Deze verschillende visies ten aanzien van de stad zorgden reeds bij de aanvang van de stadsociologie voor een inherent aanwezige ambiguïteit in het werk van verschillende auteurs (Notten, 2004).

Deze ambiguïteit komt meer bepaald voort uit enerzijds een optimistische (warme) en anderzijds een pessimistische (koude) visie ten aanzien van de stad en haar stedelijkheid. Deze verscheidenheid in percepties kan nog steeds gesignaleerd worden in hedendaagse reflecties omtrent de stad en het leven van de stedeling. Om deze tegenstelling beter te kunnen begrijpen, is het raadzaam om even stil te staan bij de populairste publicaties omtrent stadsociologie die zich situeerden in één van de sterkst groeiende steden (gedurende het begin van de twintigste eeuw) van de VS, namelijk Chicago. Aan de universiteit van deze stad vormden enkele sociologen, waaronder Park, Burgess en later Wirth, de zogenaamde 'Chicago-school'.

Deze 'school' (te begrijpen als een universitaire vakgroep) zag de stad als één groot etnografisch laboratorium waarin fysieke, economische en demografische patronen de achtergrond vormen van de lokale gemeenschap (Notten, 2004). De Chicago-school werd beroemd door het empirisch onderzoek naar de aard van de bevolking: haar groei, het zich vestigen in de verschillende buurten, de geografische verdeling van delinquentie, etc. (Verdonk, 1979). Zo kon men bijvoorbeeld het risico op criminele feiten per wijk berekenen. Met behulp van deze objectieve metingen zou men de levenskwaliteit van stedelingen kunnen verbeteren (Notten, 2004). Door het succes van deze empirische studies, werd de Amerikaanse sociologie vooral een stadsociologie. Wat echter niet wil zeggen dat we hier kunnen spreken van de allereerste stadsociologen (Brunt, 1996).

Louis Wirth trachtte het ontstaan van een stedelijke cultuur te verklaren op basis van empirische eigenschappen van de stad: de hoge bevolkingsdichtheid, de grootte van de bevolking en de demografische heterogeniteit. Deze wezenlijke kenmerken van stedelijkheid werken een specifieke levenswijze in de hand. Men raakt als stedeling verloren in de massa, de dagelijkse interacties worden vluchtig en onpersoonlijk, men is als het ware resistent tegen een overvloed aan contacten (Wirth, 1938). De koude, gereserveerde secundaire relaties van de stad werden reeds verwoord door Georg Simmel in zijn essay *The Metropolis and Mental life* (Simmel, 1903). Dit werk werd in die tijd door de academici in zijn land van herkomst (Duitsland) amper opgepikt, in tegenstelling tot de Chicago-school die zich in grote mate door hem liet inspireren (Coser, 1993). Volgens Simmel veroorzaakt de urbane omgeving een blasé gevoel, de vele impressies en prikkels belagen de stedeling. Waarop men een afweermechanisme inschakelt ter verdoving van de zintuigen, een verwaande houding waarmee men door de stad flaneert.

Dit beeld van de passieve, oppervlakkige stedeling is en blijft een tot de verbeelding sprekende beschrijving. Nochtans belichtte men ook hier reeds de warme, positieve werking van de stad. Men kan deze ambiguïteit (die reeds besproken werd) treffend verwoorden in de metafoor van 'de stad als januskop'. De stad creëert kosmopolitisme, een open blik van de stedeling die zijn vergankelijke, heterogene omgeving relateert, wat leidt tot tolerantie. Hoewel men hier dus een positieve kant van de stad belicht, blijft de kille kant dominant aanwezig. Daarnaast vertrekt men voornamelijk vanuit het idee dat de ruimte het individu vormt, de objectieve eigenschappen van de stad zouden het specifieke gedrag van de stedeling stimuleren (Walraven & Pen, 2011).

Om te omschrijven wat er juist wordt bedoeld wanneer we spreken over warme stedelijkheid parafraseren we hier de hedendaagse stadssocioloog Thaddeus Müller (Müller, 2002). Hij vraagt zich af of er ook warme publieke interacties voorkomen waarin stedelingen meer betrokken zijn tot anderen. Zijn er naast de vluchtige, onpersoonlijke contacten die zich voordoen in de stad, ook warme (al dan niet vluchtige) interacties te herkennen? Zijn haastige interacties per definitie kil en koud?

Onze waarnemingen in de stad zijn meer dan een kille registratie van de anderen. Er wordt een verhaal gevormd, de vreemden krijgen een gezicht en worden mensen van vlees en bloed. Men is betrokken met zijn omgeving en de personen die zich hierin bevinden. De stedelijke warmte kan zich op verscheidene manieren, plaatsen en momenten uiten. De warmte van de stad is echter niet voor iedereen voldoende zichtbaar en heeft geen betrekking op de stad als geheel (Müller, 2002). Inspiratie voor deze warme opvatting haalde Müller bij zijn leraar Lodewijk Brunt, die de stad meer

dan de Chicago-school belichtte als een bruisende, heterogene en fascinerende ontmoetingsplaats (Brunt, 1996).

3.2 Publieke Ruimte

Om dit concept nader toe te lichten vertrekken we van de drie ideaaltypes die Albert Hunter construeerde. Deze categorisatie kan ons helpen bij de interpretatie van de publieke ruimte. Hij maakt een onderscheid tussen de private, parochiale en publieke sociale orde (zelfregulerend). Deze worden vervolgens gedefiniëerd als een continuüm van verminderend sociaal affect van privaat naar publiek. Er wordt dus een duidelijk onderscheid gemaakt tussen de drie ideaaltypes, maar ze kunnen wel in elkaar overvloeien. De publieke ruimte kan worden beschreven als affectief neutraal of gereserveerd. De private ruimte staat in schril contrast met deze geformaliseerde, onpersoonlijke ruimte. Hier vinden we een sterke sociale band terug, zoals de verbondenheid aanwezig onder dichte vrienden of familie. Tussen deze polen vinden we de parochiale ruimte terug. De banden zijn er minder hecht, het gaat hier om lossere vriendschappen, burens of wijkgenoten. Hier gaat het dus voornamelijk over interacties (met sentiment) onder 'kennissen'. In de publieke ruimte zijn deze sociale interacties eerder rechten en plichten, men gedraagt zich als burger, enkel vanuit de rechten en plichten die men ten opzichte van elkaar heeft. Men bevindt zich onder vreemden, niet onder bekenden (Hunter, 1985).

Dit brengt ons bij Lyn Lofland en haar fascinatie voor de publieke ruimte als uniek kenmerk van de stad. In tenminste één duidelijk kenmerk onderscheidt de stad zich van alle andere menselijke vestigingsplaatsen: "The city, because of its size, is the locus of a peculiar social situation: the people to be found within its boundaries at any given moment know nothing personally about the vast majority of others with whom they share this space. Each knows of the aggregate existence of all these others, off course, but he does not know of their individual existence: he does not know their names or their personal histories or their hopes or preferences or fears" (Lofland, 1973, p.3). We hanteren bijgevolg de volgende definitie voor het concept publieke ruimte: de niet-private ruimtes van urbane plaatsen waarin individuen in elkaars gezelschap zijn maar elkaar niet persoonlijk kennen, wat maakt dat men elkaar nog wel in bepaalde categorieën kan indelen.

We kennen de personen rondom ons louter in termen van onpersoonlijke categorieën zoals bijvoorbeeld een buschauffeur. Dit unieke karakter van de publieke ruimte wordt duidelijk wanneer we dit vergelijken met een niet-urbane omgeving zoals het dorp. Wanneer we bijvoorbeeld naar de bakker gaan - weg van onze private omgeving - verplaatsen we ons naar de wereld der kennissen,

vriend of vijand, met wie we een gemeenschappelijke cultuur en geschiedenis delen. Dit maakt dat wat gepast gedrag is in de huiselijke omgeving ook gepast zal zijn in de 'publieke ruimte' van het dorp. We kunnen deze publieke sfeer onmogelijk laten samenvallen met de enige echte publieke ruimte van de stad. Dit is een totaal andere wereld die we niet kunnen herkennen in een dorpsgemeenschap. Lofland verwijst hier naar de parochiale sfeer, beschreven door Hunter, die we wel zouden terugvinden in het dorp. Hiermee krijgen we al meer greep op de realiteit doch, we hebben nog een lange weg te gaan om zulke complexiteit volledig te vatten (Lofland, 1989).

Volgens Lofland is het belangrijk dat we de publieke ruimte vooral bekijken als een sociaal terrein, in termen van relaties tussen mensen en niet zozeer als een fysiek geografisch gegeven. Of deze fysieke ruimte een relationele sfeer omvat, moet steeds empirisch worden ontdekt, in termen van bepaalde aanwezige relatievormen. Lofland verdeelt het sociale stadsleven in drie verschillende 'sferen' of 'realms' die tot leven komen in de fysieke ruimte, door de relatievormen die hier plaatsvinden. Ze hanteert hier de driedeling van Hunter. Waarbij ze opwerpt dat wat schijnbaar publieke ruimte is, dit misschien helemaal niet is.

De relationele sferen kunnen 'out of place' zijn, zo kan een stamcafé van studenten een parochiale sfeer zijn die zich voordoet in een fysieke publieke omgeving. Ze verduidelijkt dit continuüm van de drie realms door ze in verband te brengen met een opdeling van Strauss (1961) in '*locations*' en '*locales*' (Lofland, 1989; Soenen, 2006)

Wanneer we, in een bepaalde straat bijvoorbeeld, vooral specifieke types van individuen tegenkomen die gelijkaardige levensstijlen of waarden delen, spreekt Strauss van een '*location*'. De fysieke segregatie wordt hier gemaximaliseerd. De '*locales*' daarentegen trekken verscheidene soorten levensstijlen of individuen aan. Lofland vult deze beschrijvingen aan met een eigen definitie: identificeerbare delen van de niet-private ruimte waarin de inwoners voornamelijk gelijkaardig/niet gelijkaardig zijn en elkaar wel/niet/categorisch herkennen. Hoewel het evident lijkt dat '*locations*' omgeven worden door een parochiale sfeer en '*locales*' door de publieke sfeer, blijken ze behoorlijk '*out of place*' te zijn (Lofland, 1989):

	<i>public realm</i>	<i>parochial realm</i>
<i>local</i>	city center plaza	newly trendy ethnic restaurant in a stable neighborhood
<i>location</i>	exclusive home territory bar in city center	neighborhood bar

We moeten dit schema niet zien als overeenkomstig met de realiteit. Lofland probeert slechts een aangrijpingspunt te creëren om het continuüm tussen de verschillende ‘*realms*’ beter weer te geven. Misschien blijft dit een theoretisch moeilijk te verwoorden spel door de immanente complexiteit van de realiteit.

De publieke ruimte an sich kan men alleszins nog karakteriseren in Loflands woorden: “The public realm is thoroughly social” (1989, p.457). Hoewel deze stelling vanzelfsprekend klinkt, werd deze ruimte lange tijd bestempeld als door en door asociaal, onpersoonlijk, oppervlakkig. Kortom een irrelevant en oninteressant onderwerp voor sociale wetenschappers. Zo maakt Mead een onderscheid tussen ‘symbolische’ en ‘niet- symbolische’ interactie. Bij deze eerste vorm van interactie wordt gedrag effectief geïnterpreteerd. Niet-symbolische interactie zou zich eerder voordoen wanneer men in een reflex op iets reageert (Lofland, 1989).

We herkennen in deze niet-symbolische interactie de vele kille beschrijvingen van de publieke ruimte in de stad. Men wordt overladen door geluiden en aanzichten waardoor men de hoeveelheid aan prikkels niet meer kan interpreteren. De stedeling sluit zich af en reageert enkel vluchtig en oppervlakkig. De opdeling van interacties volgens Mead zou volgens Lofland suggereren dat deze spontane, niet intentionele reacties sociologisch minder relevant zijn (Lofland, 1989). Ze worden dan ook eenvoudigweg bestempeld als reflexen.

We vergelijken deze idee met een symbolische figuur van de moderne stad, de flaneur. De flaneur die voldoende tijd bezit om een ommetje te maken voor de theatervoorstelling begint, en die zich onder vreemden bevindt in een massa zonder zich deel van de massa te voelen. De flaneur bekijkt en kent deze vreemden slechts als oppervlakken, ze zijn hoe ze eruit zien, men ziet en kent hen slechts episodisch. In dit flaneren zou men ook ontmoetingen transformeren in kennismakingen zonder

impact, het leven van de medestadsbewoners wordt een verhaal in het hoofd van de flaneur. Zijn waarneming weeft vluchtige fragmenten samen die resulteren in een heus scenario (Bauman, 1995). We herkennen in deze exemplarische figuur het niet of verkeerdelijk interpreteren van de massa rondom de stedeling. Het vervolg is echter verschillend: de flaneur creëert eigen verhalen en sluit zich dus niet volledig af van de vele prikkels, wat wel van toepassing is bij niet-symbolische interacties.

De flaneur ondervindt zo geen last van deze *stimulus-overload*, flaneren als levensstrategie, om de realiteit hoeft men zich niet langer te bekommeren. In de wereld van de flaneur zijn winkelgalerijen plaatsen bij uitstek voor vluchtige contacten, van glanzende oppervlakken die langs elkaar schuiven. De flaneur voelt zich regisseur van zijn omgeving maar is dit allerminst. Verlokkingen interpreteert men als wensen, aanprijzingen als intenties en verleidingen als beslissingen. De flaneur wordt eerder zelf geregisseerd. Daarenboven zijn de straten en winkelgaanderijen gevrijwaard van alles wat de flaneur als pret-bedervend beschouwt, zodat er van wat nog overblijft onbezorgd kan worden genoten. De winkelgaanderijen helpen de flaneur dus te zijn zoals hij/zij wil zijn. In deze wereld zijn vreemden wel fysisch aanwezig maar mentaal volledig buiten bereik (Bauman, 1995).

Ruth Soenen, een antropologe die 9 maanden op tram 12 in Antwerpen observaties noteerde, verwijst in deze context naar het verdwijnen van de hooggeschoolde flaneur. Dit zou te maken hebben met zijn/haar sociale armoede en eenzaamheid door een gebrek aan tijd in onze flitsende samenleving. De hooggeschoolde stedeling lijkt wel tegenovergesteld aan de stadsflaneur. De flaneur zou lanterfantten als tijdverdrijf, terwijl men nu eerder enkel nog onderweg lijkt te zijn met een zekere gerichtheid (Soenen, 2006). We stellen ons bijgevolg de vraag: 'Begeven hooggeschoolden zich eerder alleen of met een zekere gerichtheid in de publieke ruimte?' Verder benadrukt Soenen het belang van het kleine ontmoeten en het belang van de publieke ruimte als sociale ruimte. "We zijn socialer dan we zelf denken. Kleine vluchtige contacten in winkels en bij de tramhalte zijn de olie van ons samenleven" (Soenen, 2005).

Ze sluit hier dus aan bij Lofland die de sociale relevantie van de publieke ruimte probeert aan te geven. De relaties tussen onbekenden ziet men in de sociale wetenschappen vaak als oninteressant en bijgevolg niet-significant. Lofland benoemt de publieke sfeer als 'regio incognita', een verwaarloosd onderzoeksterrein. Ze tracht antwoorden te geven op de volgende vragen: "What is the public realm like? That is, what kind of social territory is it? How do its inhabitants behave? Do they form relationships with one another and, if so, what sorts of relationships? How do they relate to the territory itself? – In short, what is the 'culture' of the public realm?" (Lofland, 1998, p.23).

Hierbij maakt ze duidelijk dat ze met deze mengelmoes aan informatie de regio incognita nog niet kan transformeren naar gekend terrein, al probeert ze een goede start te maken.

Tenslotte tracht Soenen de aandacht te vestigen op het belang van ruimtes die niet helemaal open en toegankelijk zijn. “Ruimtes die in beheer zijn maar toch nog gefrequentieerd worden door een breed en groot publiek noem ik semi-publieke ruimtes” (Soenen, 2006, p.77). Deze worden niet bestudeerd omdat ze niet volledig vrij toegankelijk zijn. Men kan bijvoorbeeld niet zonder te consumeren op café gaan of zonder onderhevig te zijn aan de wetten en codes van de beheerder door de Hema wandelen. Men gaat er echter verkeerdelijk van uit dat hier niets sociaal kan gebeuren, maar het tegendeel blijkt waar. De betekenis van de klassieke sociale ruimtes zoals parken en pleinen moet men relativiseren. Mensen ontmoeten elkaar steeds meer in privaat beheerde publieke ruimtes (sportverenigingen, bibliotheken, shoppingcentra, etc.).

De ontmoetingsfunctie zou zich van buiten naar binnen verplaatsen, wat men de verstedelijking van het privédomein noemt. Verder zouden er nieuwe publieke ruimtes ontstaan in de periferie van de stad. Hierdoor verliest de publieke ruimte nabij de woning aan betekenis, mede door de toegenomen mobiliteit (Soenen, 2006). Is er sprake van deze toegenomen aantrekkingskracht van plekken die verder verwijderd zijn van de woning? En kunnen we spreken van een verplaatsing van ontmoetingen van de publieke ruimte naar de semi-publieke ruimte?

3.3 Magische plekken

De moderne sociologie is in allerlei opzichten een product van de stad. Doorheen de tijd heeft de ‘stad’ een hele metamorfose ondergaan. Daar waar in het moderne tijdperk steden vooral getypeerd kunnen worden als productiecentra zijn ze in het huidige postmoderne tijdperk vooral de brandpunten van exclusief vermaak geworden: consumptiecentra. De victoriaanse schrijver Charles Dickens spreekt in dit verband over de steenkoolstad. Tegenwoordig kunnen we beter spreken over de pretstad, aldus Lodewijk Brunt (1989).

Steden worden ten onrechte afgeschilderd als de enige samenlevingsvorm waar zich ingrijpende veranderingen hebben plaatsgevonden. In dichotomieën als *Gemeinschaft/ Gesellschaft* van Tönnies of *folk society/ urban society* van Robert Redfield schuilt een ideologie van harmonieuze kleine gemeenschappen en destructieve stedelijke gemeenschappen (Brunt, 1989). In het invloedrijke werk *Urbanism as a way of life* (1938) van Louis Wirth is deze gedachtegang nog eens bevestigd. Steden met hun specifieke eigenschappen als hoge bevolkingsdichtheid, grote omvang en culturele

heterogeniteit bepalen het karakter van de stad als leefomgeving. Het is onmogelijk alle stadsbewoners persoonlijk te kennen en het is noodzakelijk de onderlinge contacten te beperken. Het ontmoeten in de stad wordt sterk contextafhankelijk, de hoedanigheid van het moment telt. Daardoor prevaleren secundaire contacten die vluchtig, onpersoonlijk en oppervlakkig zijn.

Bovendien doet zich een segmentering van contacten voor. Contacten worden gewogen naar hun merites en men probeert onaangename ontmoetingen zo veel als mogelijk te vermijden. Contacten worden gerationaliseerd: men is niet meer in elkaar geïnteresseerd voor het persoonlijke contact, maar enkel als middel om zijn eigen doeleinden te bereiken. Bourdieu (1992) spreekt in dit verband over de *gatekeepersfunctie* van sociale netwerken. Mensen hebben de neiging selectief te zijn in hun opbouw van sociaal kapitaal, een homogenisering van relatie-netwerken en stadsbuurten in termen van gelijksoortige 'kapitaalhouders' doet zich voor. Het resultaat is een lappendeken van sociale werelden in de stad die elkaar wel raken maar waartussen nauwelijks contact bestaat. De stedelijke heterogeniteit maakt dat het leven in de stad voortdurend wordt bedreigd door instabiliteit en onzekerheid (Brunt, 1989).

Tegelijkertijd doet het fenomeen van stedelijke dorpen zich voor, gekenmerkt door banden van solidariteit, loyaliteit en verwantschap. Omvang en heterogeniteit van een stad zijn dus erg relatieve begrippen, alles is meer fluïde en contextbepalend (Brunt, 1989). Dergelijke stedelijke dorpen hebben de neiging om delen van de publieke ruimte naar zich toe te trekken en aldus te privatiseren. Ook doet zich een proces voor van ruimtelijke segregatie. Bepaalde plaatsen worden door groepen opgeëist en zijn enkel toegankelijk voor een bepaalde parochiale eenheid, soms gebeurt dat vluchtig, soms meer structureel. Dit heeft grote invloed op het gebruik en het imago van publieke plaatsen (Lofland, 1973).

Een bar die gekoloniseerd wordt door homoseksuele mannen, zal die bar een bepaald imago meegeven, dat zorgt voor een zekere stabiliteit en zekerheid. Een homoseksuele man weet dat hij daar onder gelijkgestemden is, dat geeft een gevoel van veiligheid en zal het interactieproces stimuleren. Als er daarentegen een proces van dekolonisatie optreedt, zal de uitbater gemakkelijk in financiële problemen kunnen komen vanwege het reeds opgebouwde imago (Lofland, 1973). Een dergelijk imago verschijnsel van een plek doet zich ook voor op publieke plaatsen. Hoe, door wie en waarvoor een publieke plaats gebruikt zal worden hangt dus nauw samen met het kolonisatieproces van een plaats en de mate van afbakening door de kolonisatoren. Voor het stadsbestuur is dit fenomeen een punt van aandacht, immers is men nooit zeker of een bepaalde publieke ruimte zal worden gebruikt zoals beoogd in het bestemmingsplan. Ook is het zeer moeilijk om het imago van

een publieke plaats te veranderen, getuige onder meer de perikelen rondom het De Coninckplein in Antwerpen.

Een grote beperking van gekoloniseerde plaatsen en de stichting van een stedelijke dorpsgemeenschap is dat deze een vaste plaats veronderstellen. Dergelijke gebieden verlagen dus het potentiële aanbod aan vertier dat de pretstad te bieden heeft. Daar heeft de postmoderne mens iets op gevonden: men bootst de private sfeer na in de publieke ruimte. Dit fenomeen wordt door Lofland (1973) '*mobile home*' genoemd. De vertrouwde thuisomgeving wordt als het ware gerepliceerd in de publieke ruimte. Door in een groep van bekenden samen het vertier op te zoeken kan men het contact met anderen makkelijker negeren en het gevoel van veiligheid en privacy verhogen. De tolerantie naar andere groepen toe - die ook aanwezig zijn op die specifieke plaats - zal afhangen van de nood het gebied te markeren, de grootte van de groep en de omvang van de betreffende plaats. Al deze factoren zullen bepalen wie zich op een bepaald moment de plaats kan toe-eigenen (Lofland, 1973).

Het markeren gebeurt niet alleen fysiek, door bijvoorbeeld een strandlaken uit te rollen of met een paar kledingstukken een voetbalgoal te maken. Ook verbaal en symbolisch kan een plaats gemarkeerd worden, door bijvoorbeeld luidruchtig te praten, muziek af te spelen of een activiteit uit te voeren die verband houdt met de plaats zelf (voetballen op een voetbalveld). Evenzeer kan er een noodzaak zijn om de groepsidentiteit uit te dragen en deze als superieur te laten gelden. Dit kan gemakkelijk tot irritaties, wrevel en conflict leiden, zoals bij voetbalwedstrijden soms pijnlijk duidelijk wordt.

De nood aan privacy, veiligheid en identificering die zo gepaard gaan met het private en parochiale domein komen voort uit wat Stanley Milgram '*psychologische overbelasting*' noemt. De stad geeft zo veel indrukken in een zeer korte tijd dat ons verstandelijk vermogen het niet meer kan bevatten. Mensen ontwikkelen dan strategieën om met die psychologische overbelasting om te gaan. Het publieke domein geeft een constante dreiging van confrontatie met de ander, onder een situatie van volstrekte raadselachtigheid van andermans drijfveren en motieven. Dit geeft een verhoogde nadruk om af te gaan op oppervlakkige indrukken. Een bijkomende moeilijkheid is dat we zelden in staat zijn die indrukken te toetsen (Brunt, 1996).

De structuur van de stad is een georganiseerde complexiteit met een bijzondere gelaagdheid van culturele integratie en verschillende levensstijlen. Steden hebben een vloeiende structuur. Het stadsleven biedt een persoon een enorm aanbod aan rolinventarissen van waaruit men een eigen

rolrepertoire kan samenstellen. De verschillende domeinen (Lofland) zijn zo met elkaar verbonden dat het niet mogelijk is om een mathematische uitdrukking te geven aan verschuivingen van interactieprocessen in de verschillende domeinen. Belangrijk is het begrip '*provisioning*' ofwel de economische arbeidsverdeling. Dit is de harde stedelijke onderbouw, een rol is dus ook verbonden aan de allocatie van arbeid en de privileges die deze met zich meebrengen. De verschuiving naar postindustriële dienstensector is ook verschuiving van gedisciplineerde fabrieksarbeid naar meer onbestemde activiteiten met een informeler karakter. Wat hiervan de impact is op de stedelijke samenleving is een domein waar nog veel onderzoek naar gedaan moet worden. Niet productie maar consumptie staat centraal, vooral consumptie die primair gericht is op de zelfontplooiing. Bepaalde consumptiepatronen bepalen mee onze identiteit en die verhullen de hiërarchische structuur van de samenleving (Hannerz, 1980).

Vanwege de vrijheid die inherent is aan het publieke domein is ze van centraal belang voor onze intellectuele ontwikkeling. Dit in tegenstelling tot de dwingende plichten die met het werk, het huishouden en zelfs het private domein als geheel verbonden zijn. Het publieke domein leert ons politieke capaciteiten te ontwikkelen, we leren er ook beschaving en tolerantie. In het publieke domein vinden ontmoetingen plaats met vreemden en is er een verscheidenheid aan culturen. Dankzij dat ontmoeten leren mensen elkaar respecteren, beseffen ze dat er meer is dan het eigen gelijk (het perspectief vanuit een ander) en leren ze compromissen sluiten, wat noodzakelijk is voor een politiek samenleven. Enkel het zien van elkaar en tonen dat men de ander herkent en erkent in zijn/haar eigenheid (beleefde inattentie) is al voldoende. Bovendien bevordert het publieke domein de groepsidentiteit. Het publieke domein is een subtiel evenwicht van redelijkheid en onderlinge afhankelijkheid, waar particuliere en sektarische belangen onderworpen zijn aan een gemeenschappelijk belang. Juist omdat er geen scherpe tegenstellingen bestaan tussen het private en het publieke domein zijn individuen en sektarische groepen (parochies) in staat om publieke delen te privatiseren (Lofland, 1973)

De betrekkelijke toegankelijkheid van het publieke domein brengt mensen van diverse achtergronden met elkaar in contact en dat kan tot acculturatie leiden. Acculturatie is het fenomeen waarbij men gewoontes, waarden en/of normen uit een vreemde cultuur opneemt in de eigen cultuur. Het stedelijke leven kan dan opgevat worden als een voortdurende show waar niet alleen uiterlijkheden worden gepresenteerd maar ook opvattingen en manieren van leven. Dit schept mogelijkheden tot nabootsing, het leggen van contacten en het vormen van coalities. Het publieke domein is een 'sociale besmettingshaard', een systeem van aftasten en ontlenen die in de

postmoderne cultuur de vorm heeft aangenomen van modetrends en de laatste nieuwe hype (Brunt, 1989).

Om met anderen te kunnen omgaan is het op zijn minst nodig passief deel te nemen aan een cultuur van destructie en geweld, bijvoorbeeld via het politieke debat. Vreemdelingenhaat en criminaliteit hebben een dubbele moraal: wel de sociale energie en diensten die het onderklasselegioen voortbrengt, niet de mensen die voor deze lusten zorgen. Dit creëert in feite het ambivalente karakter van de stad. De stad wordt als een kille, gevaarlijke plaats gezien (criminaliteit, verloederings, vreemdelingen) maar tegelijkertijd omarmen mensen wel het product dat deze kille gevaarlijke stad voortbrengt, namelijk drugs in het uitgaansleven, spannende nachten vol vertier en erotiek, en slimme handeltjes in gestolen waren (Müller, 2002). Goedkope schoonmakers en klusjesmannen uit het onderklasselegioen dat met name bevolkt wordt door vreemdelingen, zoals de in het zwart werkende Poolse bouwvakker woonachtig in de verloederde buurt waar de autochtone bevolking zo ver mogelijk vandaan wil blijven (Brunt, 1996). Wie zich in de stad wil oriënteren en de stad wil beleven als een 'pretstad' vol warmte en vertier moet dus ook de destructie en het geweld accepteren. Passief deelnemen in dat verband is bijvoorbeeld vinden dat jongeren zelf mogen bepalen of ze drugs gebruiken. Het normaal vinden dat mensen zich zo af en toe lamzuipen en dat men een zwartwerker in dienst neemt, maar evengoed ook dat men vindt dat mensen die hier net komen geen sociale rechten hebben (huisvesting, uitkering) en dus aan hun eigen lot zijn overgelaten. Deze dubbele moraal maakt een stad een plaats van wellevendheid met een grote aantrekkingskracht alsook een plaats van angst en constante terreurdreiging (Brunt, 1989).

Om te kunnen verwoorden wat we juist bedoelen met een magische plek in de stad, gaan we dieper in op de aantrekkingskracht van de grote, bruisende stad. Deze heterogeniteit die de stad met zich meebrengt wordt door stadssocioloog Thaddeus Müller (2002) als enorme meerwaarde gepercipieerd. Ook hij vertrekt hiervoor onder meer vanuit Goffmans analyse omtrent interacties die plaatsvinden in de publieke ruimte. Goffman legt echter de nadruk op welke middelen (beleefde inattentie) we gebruiken om afstand te scheppen om zo een zekere neutraliteit te bewaren ten opzichte van anderen. Müller daarentegen belicht de sociale functie van deze middelen die zo tot interacties zouden kunnen leiden. Goffman had dus wel oog voor het sociale maar nog steeds vanuit een kille perceptie van de stad. Ook Lofland haalde aan dat stedelingen moesten overgaan tot een lokale en symbolische transformatie van plekken om op die manier een soort eigen ruimte te bekomen en deze ook in stand te houden. Stedelingen privatiseren met andere woorden plekken om hierin een soort van thuisgevoel te creëren.

Voor Müller is deze visie echter nog niet compleet en hij verwoordt dit als volgt: *“Ik bestudeer hoe stedelingen dit domein minder anoniem en onpersoonlijk maken door betrokken te raken bij de publieke sfeer”* (Müller, 2002). Vertrekkende vanuit deze beschrijving kunnen we het geografische koppelen aan het menselijke of sociale aspect van de publieke ruimte. Dit doen we door na te gaan of de warme (positieve) betrokkenheid die hier beschreven wordt, meegerekend wordt door stedelingen wanneer ze een plek als magisch ervaren. We geven met opzet slechts een aanzet tot wat dit magische aspect van de publieke ruimte inhoudt aangezien we aan dit concept geen absolute grenzen willen toe-eigenen.

Op basis van de studie van Nielsen-Pincus et al. (2010) gaan we ervan uit dat mensen inderdaad vaak dichtbij de plek wonen die ze als magisch en betekenisvol beschouwen. Nielsen-Pincus et al. (2010) hebben in hun studie het verband onderzocht tussen de mate van *‘place attachment’* en of iemand al dan niet woonde op de plaats van de eigendom die hij bezat. Zo waren er respondenten die een bepaalde eigendom hadden op een bepaalde plaats maar het grootste deel van het jaar daar niet aanwezig waren en andere respondenten die op de plaats van hun eigendom ook woonden. De notie *‘place attachment’* was veel sterker aanwezig bij deze laatste categorie van respondenten dan bij de afwezige landeigenaars. Onze verwachting is dan ook dat mensen vaak dichtbij hun magische plek zullen wonen. In verband met stratificatie zou dit dus kunnen betekenen dat bijvoorbeeld mensen van een lagere sociale klasse een plek als magisch zullen aanduiden die zich dichtbij hen bevindt.

Bourdieu (1992) haalt aan dat mensen van eenzelfde sociale klasse vaak dezelfde *‘habitus’* hebben en daarom ook dezelfde smaak hebben qua cultuur, kleding en eten. Op basis van deze studie kunnen we enerzijds veronderstellen dat mensen met dezelfde sociale achtergrond vaak dezelfde plaatsen in de stad zullen aanduiden als magisch. Anderzijds kan het ook zijn dat mensen uit eenzelfde sociale klasse vaak dezelfde reden zullen aanhalen waarom een bepaalde plek voor hen magisch is, terwijl dit niet noodzakelijk dezelfde plaats hoeft te zijn.

3.4 Stratificatie

Wanneer we een blik werpen op de vele studies omtrent stratificatie in de stad, lijkt de voorkeur vooral te gaan naar een categorische aanpak. Soenen (2006) stelt dit eenzijdig denken in termen van de stad als mozaïek in vraag. Deze voorstelling van de stad bestaat uit allerlei kleine gemeenschappen die naast elkaar leven en vindt zijn oorsprong in de Chicago-school. Door op een boekhoudkundige manier te werk te gaan bevorderde men dit categorische denken. Men hanteert statistische groepen die men zelf benoemt (bv. Marokkaanse jongeren, generatiearmen). Op die manier kan men voorbij gaan aan het onderscheid tussen categorieën en sociale groepen. Nochtans

blijft deze manier van werken tot nog toe populair. Een sociale groep benoemt zichzelf, men heeft het gevoel ergens deel van uit te maken (sociale affiliatie)(Soenen, 2006).

We moeten alert blijven voor dit ‘denken in vakjes’ en daarom zoeken we een antwoord in het veelzijdige werk van Bourdieu. Zijn erg dynamische en complexe maatschappijbeeld kan een antwoord bieden op de interpretatie van het concept stratificatie.

Centraal in de stratificatietheorie van Bourdieu (1992) staat de notie van kapitaal. Kapitaal is in essentie opgehoopte arbeid, in gematerialiseerde vorm dan wel ingelijfde of belichaamde vorm. Individuen kunnen kapitaal verwerven via het verrichten van arbeid die voor mensen van waarde is of door het krijgen (erven, meeliften) van arbeid die door anderen is voortgebracht. Ook geld is dus niets anders dan opgehoopte arbeid. Een biljet met daarop een getal, is een soort van recht op de arbeid van een ander en het verwerven van dergelijke biljetten kan alleen door het verrichten van arbeid of het krijgen van andermans arbeid. Geld is een typische vorm van economisch kapitaal, dat wil zeggen het is direct uitwisselbaar. Daarnaast bestaan er ook nog andere vormen van kapitaal, namelijk cultureel en sociaal kapitaal. Ook is er een heel gamma aan afgeleide vormen en mengvormen te onderscheiden zoals emotioneel kapitaal, seksueel kapitaal, politiek kapitaal en symbolisch kapitaal (Bourdieu, 1992; Jenkins, 2007).

Sociale stratificatie kan opgevat worden als subjecten die gerangschikt zijn volgens het geaccumuleerde kapitaal dat men bezit in al zijn verscheidenheid. Kapitaal heeft typisch tijd nodig om te accumuleren. Zoals rente en winstdeling voor economisch kapitaal en de verwervingstijd van een sociaal netwerk en culturele materie als kennis en vaardigheden. Derhalve heeft cultureel kapitaal een belangrijke geïncorporeerde vorm: kennis en vaardigheden kunnen typisch niet verkregen worden als er geen persoonlijke (tijds)inspanning voor wordt geleverd. Kapitaal heeft het potentieel vermogen om winst te genereren door een ruil van sociale energie tot stand te brengen met een ongelijke ruilvoet. Ook zijn er duidelijk synergievoordelen te behalen: veel van de ene soort kapitaal kan via een proces van transsubstantie worden gebruikt om ook in de andere kapitaaltvormen een accumulatie effect tot stand te brengen. Wie over veel economisch kapitaal beschikt kan zich een opleiding (cultureel kapitaal) veroorloven en wie over veel sociaal kapitaal beschikt zal gemakkelijk een professionele positie kunnen verwerven die veel economisch kapitaal oplevert, zoals een goed betaalde baan (Bourdieu, 1992).

Kapitaal moet derhalve gezien worden als ‘macht’. De verschillende soorten kapitaal drukken verschillende vormen van macht uit. Macht over anderen wel te verstaan. Macht om een ongelijke

ruil van sociale energie (tijd) tot stand te brengen die zo kenmerkend is voor het raamwerk van sociale stratificatie. Sociaal kapitaal is in dit opzicht zeer kenmerkend, daar sociaal kapitaal een netwerk van relaties inhoudt waar een zekere vorm van sociale verplichtingen die relaties typeren. Deze sociale verplichtingen kunnen contractueel zijn in de vorm van arbeidsrelaties bijvoorbeeld, maar nemen veel vaker een vorm van wederkerigheid aan, zoals typisch het geval is bij familie- en vriendschapsrelaties. Het niet nakomen van sociale verplichtingen kan leiden tot een verlies van sociaal kapitaal. Meteen is het duidelijk dat iemand met weinig kapitaal zich dit moeilijk kan veroorloven ten opzichte van iemand met veel kapitaal (Bourdieu, 1992).

Het idee van kapitaal heeft ook nog een andere functie dan enkel een soort van mathematische totstandkoming van sociale stratificatie aan het licht te brengen en daardoor het begrip in te vullen. Het idee van kapitaal geeft ook de verschuiving aan van het proces dat aan de basis ligt van sociale stratificatie. Daar waar vroeger in het feodale systeem de stratificatie erg statisch was en derhalve ieders positie in de maatschappij op voorhand gekend was, is met de komst van de klassenmaatschappij en de industriële revolutie de sociale mobiliteit veel dynamischer geworden. De liberale politieke beweging eist dat ook, een democratisch politiek bestel zonder de mogelijkheid van sociale mobiliteit is ondenkbaar geworden. Elke positie binnen het raamwerk van de maatschappelijke hiërarchie staat open voor competitie. Dat wil zeggen dat diegene die de markttoets van die specifieke positie beter doorstaat die positie ook zal krijgen. Enkel het ambt van koning staat min of meer vast. Dit kan het best begrepen worden met een voorbeeld. Een succesvolle ondernemer zal een hoge status genieten en een groot accumulatie-effect kunnen genereren tussen de verschillende kapitaalsoorten. In de eerste plaats zal zijn sociaal kapitaal de basis vormen voor zijn maatschappelijke positie, immers het is maar omdat de ondernemer in kwestie een deel van de sociale energie (economische meerwaarde) van zijn werknemers kan afkomen in de vorm van winst en een hoger loon dat hij deze hogere maatschappelijke positie kan afdwingen. Als deze ondernemer door omstandigheden failliet gaat, verliest hij een aanzienlijk deel van zijn sociaal kapitaal en verliest hij zijn maatschappelijke positie. Een concurrerende (opkomende) ondernemer zal die maatschappelijke positie dan overnemen. In ons liberaal politiek samenlevingsmodel is die gebeurtenis perfect legitiem en bovendien vereist, omdat praktisch elke maatschappelijke positie open staat voor concurrentie en de marktwerking niet verstoord mag worden. Het idee van sociale mobiliteit is dus zeer belangrijk geworden, men moet zijn maatschappelijke positie verdienen (meritocratie) (Bourdieu, 1992).

Toch zijn er zekere remmingen om die mobiliteit binnen de perken te houden. Immers, zij die erg gunstige ruilverhoudingen van sociale energie hebben en dus beter in staat zijn om hun eigen levensplan waar te maken, zullen trachten dat te verdedigen en dus hun privileges te behouden. Dit gebeurt typisch door een hoge mate van verhulling van de waarde van het totaal geaccumuleerde kapitaal. Bovendien vindt er via een proces van institutionalisering een legitimering plaats van de verwerving van kapitaal. Zo heeft de geschiedenis de dreiging van vrijheid, gelijkheid en broederschap voor het eigen geluk (van de geprivilegieerden) afgewenteld. Dit proces van institutionalisering komt het best tot uitdrukking in ons onderwijsbestel en arbeidsmarkt. Lucratieve posities op de arbeidsmarkt zijn in hoofdzaak voorbehouden aan zij die via een diploma een 'titel' verwerven (geïnstitutionaliseerd cultureel kapitaal), daarmee is meteen het probleem van de legitimering opgelost (Bourdieu, 1992).

Cultureel kapitaal heeft de sterkste verhullende kracht en is ook verworden tot een krachtige motor van kapitaalaccumulatie. Niet voor niets heeft zich de afgelopen decennia een ware onderwijsexplosie voorgedaan. De verhullende kracht van cultureel kapitaal is zelfs soms onzichtbaar, men kan het ook verwerven zonder opzettelijke inprenting en dus zo goed als onbewust. Kinderen van ouders met veel cultureel kapitaal zullen op hun beurt ook veel cultureel kapitaal vergaren zonder dat zij een ander onderwijscurriculum hoeven af te leggen dan kinderen die dit privilege niet hebben. Dit is uit herhaaldelijk onderzoek gebleken, in de eerste plaats door Bourdieu zelf (Bourdieu, 1992; Jenkins, 2007) en in veel meer recent werk (Notten & Kraaykamp, 2010).

In het systeem van sociale reproductiestrategieën heeft cultureel kapitaal een bijzonder gewicht. In de wereld van symboliek waar wij magische plekken in de stad ook toe rekenen, komt iemands geïncorporeerde culturele kapitaal naar boven. Men kan zich symbolische goederen materieel toe-eigenen, wat in de regel economisch kapitaal vergt, maar het juiste gebruik, de symbolische waarde, kan men enkel ten volle appreciëren als men over voldoende cultureel kapitaal beschikt. Cultureel kapitaal is ook aan inflatie en verval onderhevig. Om cultureel kapitaal te laten voortbestaan moet het continu worden ingezet, in de regel als wapen in de strijd van sociale reproductie en op de velden van de culturele productie (Bourdieu, 1992). Een magische plek ontleent haar magie aan de dubbele functie die zij in zich heeft. Enerzijds is zij een strijdtoneel van sociale reproductie, anderzijds heeft zij een pacifistische kracht die de verschillende lagen uit de strata actief aanzet tot elkaar ontmoeten. Vanuit die laatste functie is sociale cohesie, stedelijke identiteitsvorming en integratie mogelijk.

We verwijzen hier kort naar Müller (2002), die stelt dat stedelijke warmte ook kan ontstaan door interacties met mensen die men persoonlijk kent. Door zich samen met vrienden op een openbare plaats te begeven, verlies men niet per se de betrokkenheid met het publieke domein. Zo kan men als groep vreemden in de publieke ruimte benaderen en ontmoeten (sociale drempel is ook lager). Door zich vaak op dezelfde plaats te begeven kan men ook terug mensen tegenkomen waarmee men na verloop van tijd relaties zal opbouwen (Müller, 2002). We kunnen ons hierbij de volgende vraag stellen: Begeeft men zich graag, tezamen met vrienden, op openbare plaatsen vanwege de mogelijkheid tot nieuwe contacten?

Sociale cohesie, identiteit en integratie worden geassocieerd met de aanwezigheid van sociaal kapitaal. Het maakt het lidmaatschap van een groep mogelijk en de ontwikkeling van een gezamenlijke identiteit, bijvoorbeeld van de Antwerpenaar. Leden van die groep krijgen als het ware een geloofsbrief mee die hen ten opzichte van anderen in zekere zin kredietwaardig maakt. De winst die een groepslidmaatschap oplevert, ligt aan de basis van de solidariteit die deze winst mogelijk maakt. Typisch is deze groter naarmate er meerdere linken zijn in het relationele netwerk. Relaties in de private sfeer geven dus het meeste waarde aan sociaal kapitaal gevolgd door de parochiale sfeer en het minst in de publieke sfeer. Het opbouwen van sociaal kapitaal gebeurt via het aanleggen van een relatie-netwerk. Hiervoor is het nodig een niet aflatende institueringsarbeid te verrichten en allerlei institueringsriten te volgen. Sociale netwerken vragen een constante stroom aan arbeid om ze in stand te houden: hoe meer arbeid, hoe hechter het verband en dus groter het gevoel van verplichting, wederkerigheid en verantwoordelijkheid. Het volgen van de juiste institueringsriten is een vorm van emotioneel kapitaal en derhalve gebonden aan de nodige verhulling en censuur. Dit laatste voorkomt dat eenieder zich zomaar zou kunnen nestelen in een relatie-netwerk. Magische plekken in de stad zijn ideale plaatsen om institueringsriten te doen plaatsvinden, in alle mogelijke sferen (Bourdieu, 1992).

Wanneer een magische plek tot strijdtoneel gemaakt wordt, dan is er een dynamiek waarneembaar van in- en uitsluiting. Er vindt groepsvorming plaats, een distinctie tussen de aanwezige groepen en klassen. Niet iedereen kan zo maar meedoen aan activiteiten op die plek, men moet tot een bepaalde groep behoren en om er toe te behoren moet men bewijzen dat men aan de distinctieve kenmerken voldoet. Een heel banaal voorbeeld: een groep jongens die aan het voetballen zijn, die groep claimt het veld, kinderen en meisjes/ vrouwen zijn niet welkom, ook moet men kunnen voetballen en kan er een soort dresscode heersen van professionele voetbalkledij. Er is met andere woorden een proces aan de gang dat duurzame betrekkingen tot stand brengt in de logica van het sociaal kapitaal. Transacties worden dan gecontroleerd en onderworpen aan een legitimiteitstoets.

Het aangaan van een duurzame betrekking is dus onderworpen aan een groepsensuur die de betrekking als legitiem of illegitiem zal bestempelen met de nodige consequenties. Op een 'schijnbaar' toevallige wijze worden individuen samengebracht die uitermate homogeen zijn (eigen klasse) in alle opzichten die van belang zijn voor het voortbestaan van de groep (Bourdieu, 1992).

De schijnbaar toevallige samenkomst van 'gelijkaardigen' kunnen we bekijken via Bourdieus concept distinctie. We zien hier een bevestiging van elkaars cultuur of levensstijl. Om een bepaalde vorm van cultuur te kunnen consumeren, moet men het nodige culturele kapitaal hebben opgebouwd, eventueel via de opvoeding. Bourdieu concretiseert deze ideeën in een model bestaande uit klasse-levensstijlen. Binnen dit model van levensstijlen en culturele smaken zou het esthetisch gevoel van de 'working-class' gedomineerd worden. Deze klasse zou constant verplicht zijn zichzelf te omschrijven in termen van de dominante esthetiek die als smaakvol wordt gepercipieerd. Men zou zelfs minder in staat zijn dan de midden- en hogere klassen om een esthetische mening te vormen. Deze beoordeling kan zelfs gaan over dagdagelijkse voorwerpen zoals een auto, mp3-speler of een fototoestel (Jenkins, 2007).

De structuur van klasse-levensstijlen houdt zichzelf in stand door een verheffing en imitatie van de eigen gedragingen, kennis, thema's en problemen. En aangezien cultuur kapitaal een relatief lange inwerkperiode vergt, zijn deze verschillen scherp en vormen ze de samenleving harder dan men zou denken. De hogere klassen hebben daarnaast uiteraard ook meer economisch kapitaal wat maakt dat er bepaalde dingen enkel voor hen bereikbaar zijn. Het is duidelijk dat verscheidenheid in smaken en stijlen, al dan niet onbewust, gevormd en in stand gehouden wordt. Verschillen in smaak zijn bijvoorbeeld determinerend voor klasse-endogamie, men huwt voornamelijk binnen gelijkaardige levensstijlen, waardoor de sociale klassen wederom in stand worden gehouden (Jenkins, 2007).

We kunnen ons wat dat betreft afvragen of stedelingen in hun keuze voor een openbare plaats hier ook rekening mee houden. Worden stedelingen aangetrokken tot openbare plaatsen die vanwege hun specifieke aard aansluiten bij de persoonlijke levensstijl?

4 Data en methoden

In dit onderdeel zullen we de data en methoden bekijken die in het onderzoek gehanteerd werden. Eerst bespreken we de methode: hoe we de data verzameld hebben, deze klaarmaakten voor analyse en de verschillende concepten operationaliseerden. Vervolgens bespreken we de data en de eigenschappen van de respondenten.

4.1 Methode

4.1.1 Dataverzameling: korte interviews

Om de data te verzamelen maakten we gebruik van korte interviews. We stelden de respondenten in totaal zeventien vragen en peilden naar demografische variabelen zoals leeftijd, geslacht, opleiding en beroepscategorie die we in vaste antwoordcategorieën classificeerden. Daarnaast bevroegen we de respondenten over magische plekken in de stad. We peilden waar ze naartoe gingen, met welk gezelschap en wat ze daar deden. Die informatie codeerden we nadien in het programma Nvivo om de data snel te verwerken.

We hebben vooral gebruik gemaakt van deze interviewtechniek om de dataverzameling snel te laten verlopen. Dit was nodig om de respondenten in ons interview te betrekken (Byman, 2012). Zij waren gemakkelijker te overtuigen wanneer we erbij zeiden dat het interview maar enkele minuten zou duren. Ook voor ons was het zo gemakkelijker om op een korte periode veel respondenten te verzamelen. De informatie kon hierdoor snel verwerkt worden, aangezien sommige antwoorden vooraf reeds in antwoordcategorieën ingedeeld waren. Zo was het voor ons mogelijk om op redelijk korte tijd toch een groep respondenten te verzamelen die groot genoeg was om een exploratief onderzoek te voeren.

De interviews gebeurden per twee. Zo was er steeds iemand om te noteren en iemand om te interviewen. Een deel van de vragen was gesloten, met vaste antwoordmogelijkheden, waarbij degene die de antwoorden schreef antwoorden moest aanduiden. Een ander deel van de vragen bestond uit vragen die beantwoord konden worden met korte antwoorden. Die antwoorden konden vlot genoteerd worden. Tot slot waren er de vragen over magische plekken. Dit waren open vragen waarbij het belangrijk was dat iemand nauwkeurig notitie nam van het antwoord van de respondent (Bryman, 2012).

Onze vragenlijst was dus mixed-method. We werkten met een topiclijst met enkele gestructureerde vragen die peilden naar algemene kenmerken van de respondenten en andere, open vragen (Mortelmans, 2011).

Om onze interviews verspreid over de stad Antwerpen af te nemen, verdeelden we de kaart van Antwerpen in sectoren. Ieder duo kreeg een aantal stadsdelen waarin hij interviews moest afleggen.

In totaal maakten we gebruik van de volgende wijken:

- Eilandje
- Schipperskwartier
- Antwerpen Dam
- Sint-Amanduswijk
- Stuivenberg
- Atheneumwijk
- Borgerhout
- Statiekwartier
- Universiteitsbuurt
- Historisch centrum
- Meir-wijk
- Sint-Andries
- Theaterbuurt
- Antwerpen Zuid
- Stadspark wijk
- Harmonie wijk
- Brederode wijk
- Markgrave wijk
- Haringrode wijk
- Zurenborg
- Oud-Berchem

Deze wijken lagen tevens allemaal binnen de singel. Hiermee beperkten we onze studie waardoor het geografisch haalbaar was.

4.1.2 Coderen

Bij het coderen maakten we gebruik van een aantal codeersystemen. Wat deze inhielden en waarom we hiervoor kozen wordt in deze paragraaf verduidelijkt.

4.1.2.1 *Beroepenindex: EGP*

Om de respondenten in te delen in beroepsklassen maakten we gebruik van de EGP index. Deze indeling is vernoemd naar Erickson, Goldthorpe en Portacero en verschilt sterk van de dichotome klasseverdeling tussen handarbeiders en niet handarbeiders die voordien vaak gebruikt werd. De EGP-klasseindeling bevat acht klassen (De Graaf & Steijn, 1997):

1. Hogere leidinggevende beroepen en professionele beroepen
2. Middelbare leidinggevende beroepen en professionele beroepen
3. Routine hoofdarbeid
4. Kleine zelfstandigen
5. Leidinggevende handarbeid
6. Geschoolde handarbeid
7. Andere
 - A) Halfgeschoolde, geofende en niet geschoolde handarbeid
 - B) Landarbeiders

In ons onderzoek vroegen we de respondenten naar hun beroepsactiviteit. Nadien deelden we hen in deze categorieën in.

4.1.2.2 *Beperking EGP index*

Hoewel de EGP index een instrument is dat vaak gebruikt wordt in beleidsonderzoek (De Graaf & Steijn, 1997) heeft deze indeling ook een aantal nadelen. Ten eerste kunnen er vragen gesteld worden bij de validiteit, betrouwbaarheid en objectiviteit (Mortelmans, 2011). Een eerste punt dat tegen de indeling spreekt is dat de codeurs zelf in grote mate beslissen in welke categorie respondenten horen. Zo is het onderscheid tussen categorie één en twee arbitrair. Welke professionele beroepen horen in categorie één en welke in categorie twee? Om dit op te lossen besloten wij dat categorie één de 'specialisten' bevatte en categorie twee de andere. Om een concreet voorbeeld te geven behoorde een longspecialist in categorie één en een huisdokter in categorie twee. Deze oplossing zorgde ervoor dat we onze respondenten konden categoriseren en door deze afspraak is het ook intern betrouwbaar maar de objectiviteit is een zwak punt: we hebben een lijn getrokken en zelf bepaald wie in de eerste of de tweede categorie hoorde (Mortelmans, 2011).

Daarnaast is de index ook niet volledig up to date. Sommige beroepen zijn moeilijk te categoriseren in de index. Zo stelde zich in het onderzoek het probleem van de verpleegsters. Horen zij bij geschoolde handarbeid of bij routine hoofdarbeid? Wij opteerden in ons onderzoek voor de oplossing 'geschoolde handarbeid', hoewel zij ook veel emotionele arbeid verrichten die evenwel als hoofdarbeid gecategoriseerd kan worden. Hetzelfde met au pairs, leerkrachten et cetera. Deze

beroepen waren moeilijk te categoriseren omdat zij arbeid verrichten die niet volledig hoofdelijk of manueel is.

Tot slot is er ook de vraag of mensen aan de hand van beroepen in verschillende categorieën ingedeeld kunnen worden en of die categorieën zo hiërarchisch zijn als de EGP index doet uitschijnen. Er zijn al verschillende voorbeelden gegeven waaruit blijkt dat er mengvormen bestaan. Dit betekent een probleem voor de validiteit van de schaal. Ondanks deze beperkingen hebben we er toch voor gekozen om de EGP index te hanteren, hieronder wordt besproken waarom we dit gedaan hebben.

4.1.2.3 *Waarom EGP?*

In de voorgaande paragraaf werden de tekortkomingen van de EGP index aangehaald. De categorisatie is arbitrair, coderen is lastig en sommige beroepen horen niet in een bepaalde categorie waardoor de codeur 'een oplossing' moet zoeken. Toch hebben we ons onderzoek gevoerd aan de hand van deze index. Een eerste reden is dat de index een beproefd instrument is. Er wordt nog onderzoek mee gevoerd zoals ook De Graaf en Steijn (1997) stellen. Hoewel er steeds gediscussieerd kan worden over de hiërarchie van beroepscategorieën, was deze indeling voor ons een dankbaar instrument aangezien een samenleving ingedeeld moet worden wanneer er verbanden in stratificatie gezocht worden.

Ten tweede was deze indeling objectief. Hoewel er problemen optraden bij het indelen van respondenten konden de meeste gecategoriseerd worden. Deze categorieën waren op voorhand opgesteld en als codeur moesten we slechts bepalen of een respondent in een bepaalde categorie thuishoorde. Vooraf moesten we echter enkele duidelijke criteria stellen wanneer we iemand in een categorie zouden indelen (om de inter-codeurbetrouwbaarheid te garanderen). Op die manier omzeilden we het objectiviteitsprobleem dat in de vorige paragraaf aangehaald werd (Mortelmans, 2011).

Ten derde was de EGP index het beste alternatief waarbij we als onderzoekers het onderzoek niet teveel beïnvloedden (er was geen predicatieve invaliditeit (Mortelmans, 2011)). Zo konden we peilen naar de verschillende kapitalen, door Bourdieu beschreven, van mensen (Weiniger, 2002). Daarbij kan het meten van cultureel kapitaal door middel van culturele gebruiken echter stigmatiserend zijn. Er werd in ons onderzoek echter wel gepeild naar cultureel kapitaal door middel van opleidingsniveau. Dat komt aan bod in de volgende paragraaf. De EGP index was voor ons dan weer een methode om financieel kapitaal in kaart te brengen aangezien dat ook niet 'direct' te meten is.

Vragen naar het inkomen van een respondent leidt namelijk tot non-respons of manipulatie van het inkomen (Moore, Stinson, & Welniak, 1997). Om die redenen hebben we uiteindelijk gekozen voor de EGP index als meetinstrument, er zijn zowel voor- als nadelen aan deze methode maar voor ons onderzoek wegen de voordelen zwaarder door dan de nadelen.

4.1.2.4 Opleidingsniveau

Zoals in de vorige paragraaf gesteld werd, is in ons onderzoek gepeild naar cultureel kapitaal door middel van opleidingsniveau. Oorspronkelijk baseerden we onze opleidingscategorieën op een onderzoek van Neels and Theunynck (2012). Zij deelden hun respondenten in drie groepen in. De categorieën die gebruikt werden waren lager secundair onderwijs, hoger secundair onderwijs en tertiair onderwijs. Wij pasten deze indeling echter verder aan, volgens het Belgische onderwijsnet. Zo is het tertiair onderwijs verder onder te verdelen in professionele bachelor-, academische bachelor- en masterdiploma's. Wanneer dan ook nog rekening gehouden wordt met een hoogste diploma lager onderwijs en afgestudeerden na een zevende specialisatiejaar zijn er ook hier net als in de beroepscategorie acht categorieën:

1. Geen diploma
2. Lager onderwijs
3. Lager secundair
4. Hoger secundair
5. 7de specialisatiejaar
6. Professionele bachelor
7. Academische bachelor
8. Master

Aangezien er evenveel categorieën zijn is het verschil in opleidingsniveau gemakkelijker te vergelijken met het verschil in beroepsniveau. Dit wilt echter niet zeggen dat een verschil tussen categorieën hetzelfde betekent voor beide indelingen. Het gaf ons echter wel de mogelijkheid om meer in detail te kijken naar de indeling van magische plekken bij verschillende categorieën van respondenten. Doordat we twee indicatoren van sociale stratificatie gemeten hebben, konden de uitkomsten getrianguleerd worden (Mortelmans, 2011).

4.1.2.5 Beperkingen opleidingsniveau

Net als bij de EGP index zijn we ons in ons onderzoek bewust van een aantal mogelijke punten van kritiek op onze indeling van opleidingen.

Ten eerste is de indeling in acht categorieën arbitrair. Zoals eerder besproken kozen wij hiervoor om datatriangulatie en vergelijking tussen de beroepscategorieën toe te laten. Men kan zich echter afvragen of er wel een apart niveau nodig is voor een zevende specialisatiejaar.

Als tweede punt van kritiek kan men opperen dat de hiërarchische structuur arbitrair is. Voor de meeste niveaus is een diploma van het voorgaande niveau nodig om aan die opleiding te mogen starten. Professionele en academische bachelors horen echter op hetzelfde niveau. Dit is een probleem voor de objectiviteit van het onderzoek. Wij kozen hier echter voor omdat er enerzijds de mogelijkheid was tot datatriangulatie, maar anderzijds geven academische bachelors vooral toegang tot beroepen met de hoogste EGP indexen, professionele bachelors zijn iets meer beroepsgericht.

Ten derde kan men stellen dat de onderste categorieën nauwelijks respondenten zouden bevatten. In België is er leerplicht tot achttien jaar, waardoor een minimumdiploma hoger secundair onderwijs zou moeten zijn. Wij hebben hier echter voor gekozen zodat we ook oudere mensen, migranten en vroege schoolverlaters ook te kunnen categoriseren.

4.1.2.6 *Magische plekken*

In ons onderzoek staat zingeving centraal. Een plaats is niet enkel een fysieke, geografische ruimte, aldus Campelo, Aitken, Thyne, and Gnoth (2014). Een plaats heeft ook een metafysische betekenis. Mensen doen aan *'branding'*, dat is een vorm van *labelling* waarbij een plaats symbool gaat staan voor iets. De plaats gaat de waarden die het publiek eraan hecht belichamen. Toch zijn het volgens Campelo et al. (2014) de kenmerken van de respondenten die de betekenis van de plaats bepalen. Daardoor was het als onderzoeker niet mogelijk om reeds vooraf categorieën te maken rond plaatsen die als magisch beschouwd werden, de reden waarom of het type plaatsen. Het enige dat we als onderzoekers vooraf konden doen was een uitgebreide brainstormsessie houden, alvorens aan een exploratief onderzoek te beginnen. Dit is ook een belangrijke reden voor het exploratieve karakter van ons onderzoek: we haalden uit de data meer informatie over het 'hoe' en 'waarom' van de magische plekken. Daarom codeerden we de variabelen over magische plekken nadien in Nvivo. We deelden de gegevens in in verschillende soorten plaatsen (Horeca, parken, pleinen..) en redenen waarom mensen deze plaatsen een speciale betekenis gaven. Hoewel iedere mening persoonlijk is, konden hier toch vaak voorkomende redenen in terug gevonden worden.

Om ervoor te zorgen dat niet iedereen andere codes gebruikte - en dus de intercodeurbetrouwbaarheid te waarborgen - werkten we allemaal in hetzelfde document. Zo kon iemand die codeerde steeds zien welke categorieën anderen gebruikten om antwoorden die sterk op elkaar geleken onder te plaatsen en dezelfde code gebruiken (Bryman, 2012). Wij gebruikten deze techniek om zo min mogelijk met vooronderstellingen naar de data te kijken. Dat zou anders zijn wanneer we vooraf reeds categorieën vastlegden waarin de magische plekken konden thuishoren.

4.2 Data

In totaal verzamelden we datagegevens van 92 respondenten. De eigenschappen van onze groep respondenten worden hier besproken.

4.2.1 Genderverdeling

In onze steekproef was 51 procent van de respondenten van het vrouwelijke geslacht. Aan de hand van ons onderzoek is het dus mogelijk om uitspraken te doen voor zowel de mannelijke als de vrouwelijke bevolking.

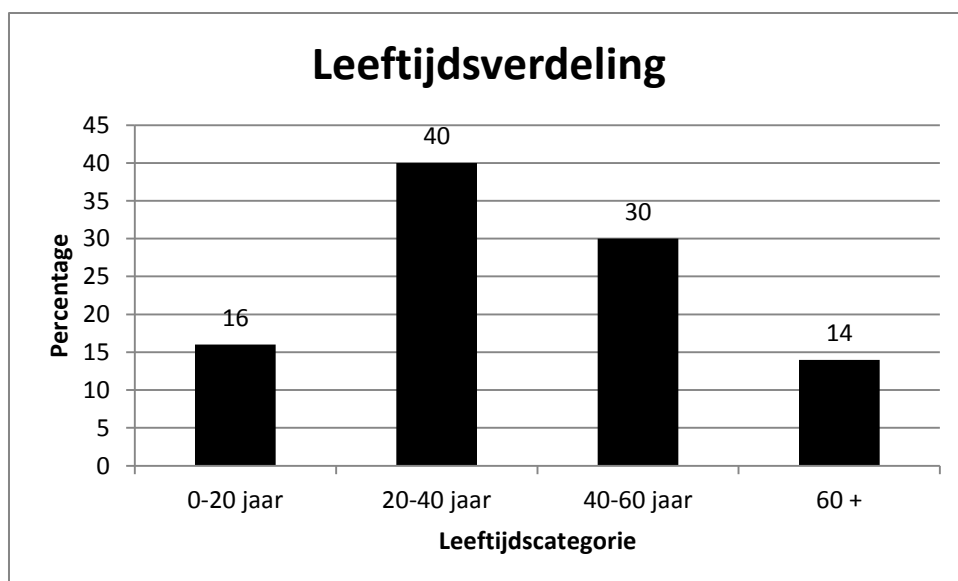
Figuur 1: Genderverdeling

4.2.2 Leeftijdsverdeling

In figuur 2 zien we de respondenten gesorteerd op leeftijdscategorie. Iedere leeftijdsgroep is vertegenwoordigd, maar de jongere leeftijdsgroep (0-20, 20-40) is iets meer aan bod gekomen. Dat kan te maken hebben met diverse factoren, zoals de tijdstippen waarop we interviewden of misschien was deze leeftijdscategorie makkelijker te benaderen door ons. Wanneer we de leeftijden bekijken in leeftijdscategorieën blijkt dat de leeftijdsgroep tot 20 jaar zestien respondenten bevat. Er zijn 40 respondenten in de groep van 20 tot 40 jaar, 30 van 40 tot 60 en de overige respondenten zijn 60+-ers. Toch zijn de respondenten relatief evenwichtig verdeeld. Hiermee wordt bedoeld dat elke leeftijdscategorie is vertegenwoordigd. Het is niet zo dat we enkel uitgesproken jonge of oude respondenten bevraagd hebben.

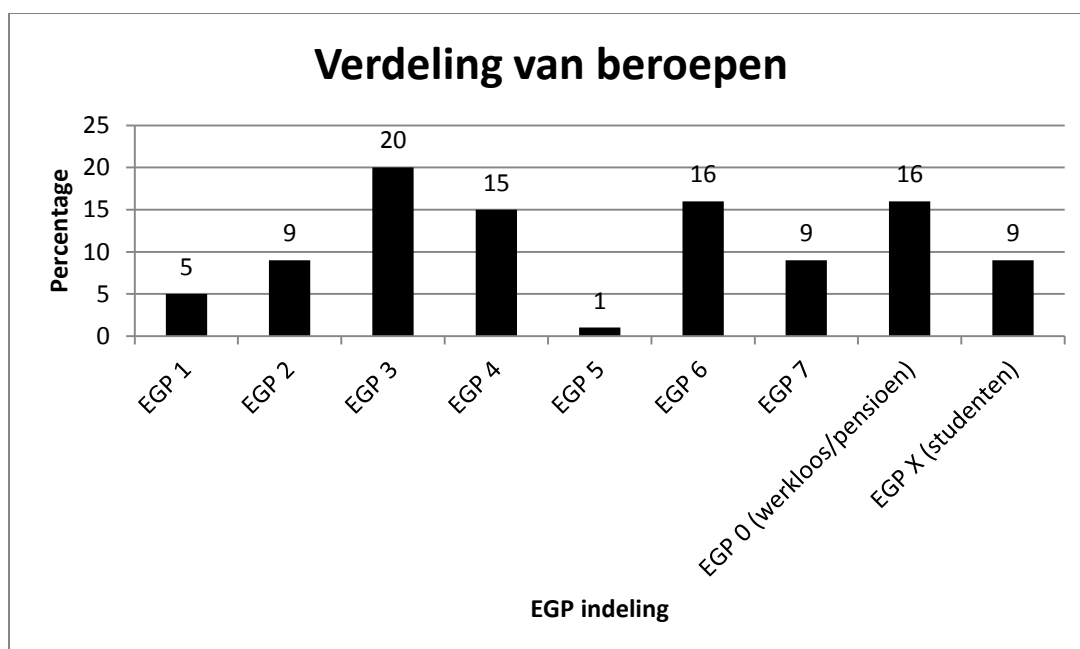
Figuur 2: Leeftijdsverdeling

4.2.3 Beroepen

Ook de beroepen van de respondenten werden gecodeerd en gecategoriseerd volgens de EGP index (zie **Fout! Verwijzingsbron niet gevonden.**). In onze steekproef zijn vooral categorieën 1 en 5 ondervertegenwoordigd. Deze categorieën representeren hogere managementfuncties en professionele beroepen (categorie 1) en leidinggevende handarbeid (categorie 5). De ondervertegenwoordiging kan verschillende verklaringen hebben. Zo kan het zijn dat mensen uit deze beroepscategorieën moeilijker aanspreekbaar zijn. Misschien zijn er minder mensen die zo'n beroep uitoefenen of is het toeval dat deze beroepen ondervertegenwoordigd zijn.

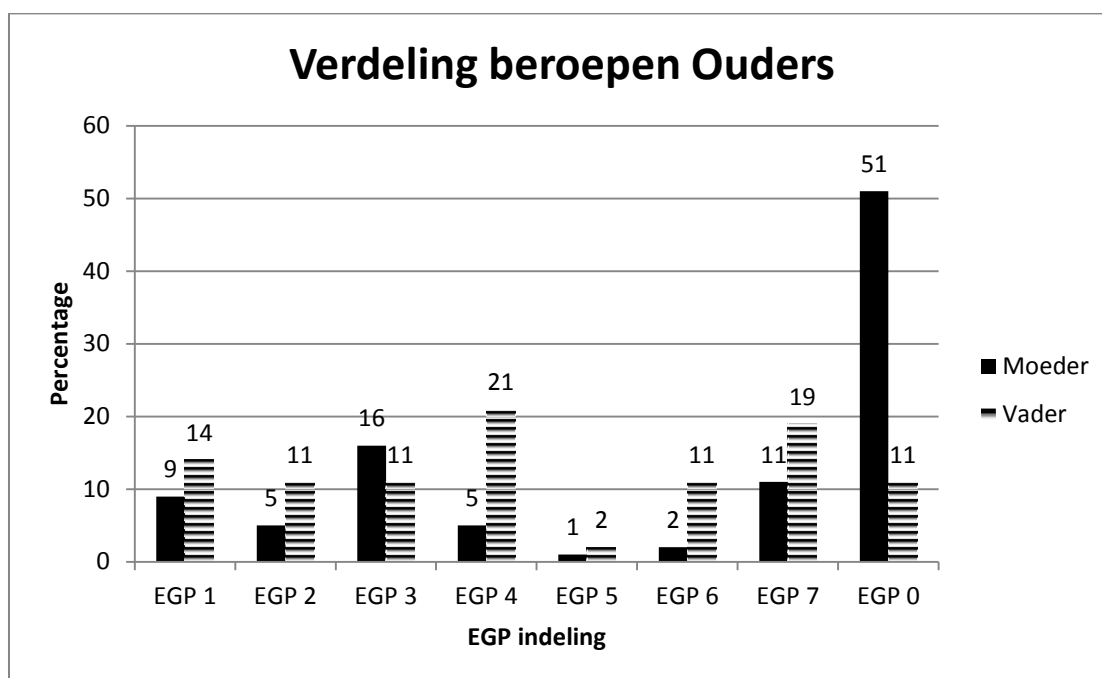
Figuur 3: Verdeling beroepen

4.2.3.1 Beroepen ouders

Naast de beroepen van de respondenten is er ook gevraagd naar de beroepen die hun ouders uitoefenden in hun actieve jaren. Deze staan weergegeven in de onderstaande figuur (figuur4). Het hoge aantal inactieve moeders is opvallend. Respondenten gaven hier vooral op dat hun moeder huisvrouw was. Deze figuur geeft dus ook een beeld van de werkzaamheidsgraad van de generatie voordien waarin het mannelijk kostwinnersmodel de trend was (Ciccia & Bleijenbergh, 2014). Voorts zijn er vooral vrouwen te vinden in de managementfuncties en de zelfstandige beroepen. De groep respondenten met kleine zelfstandigen als ouders is het grootst en wanneer één van de ouders een beroep had met handarbeid was dat meestal de vader.

Figuur 4: Verdeling beroepen ouders

5 Analyse

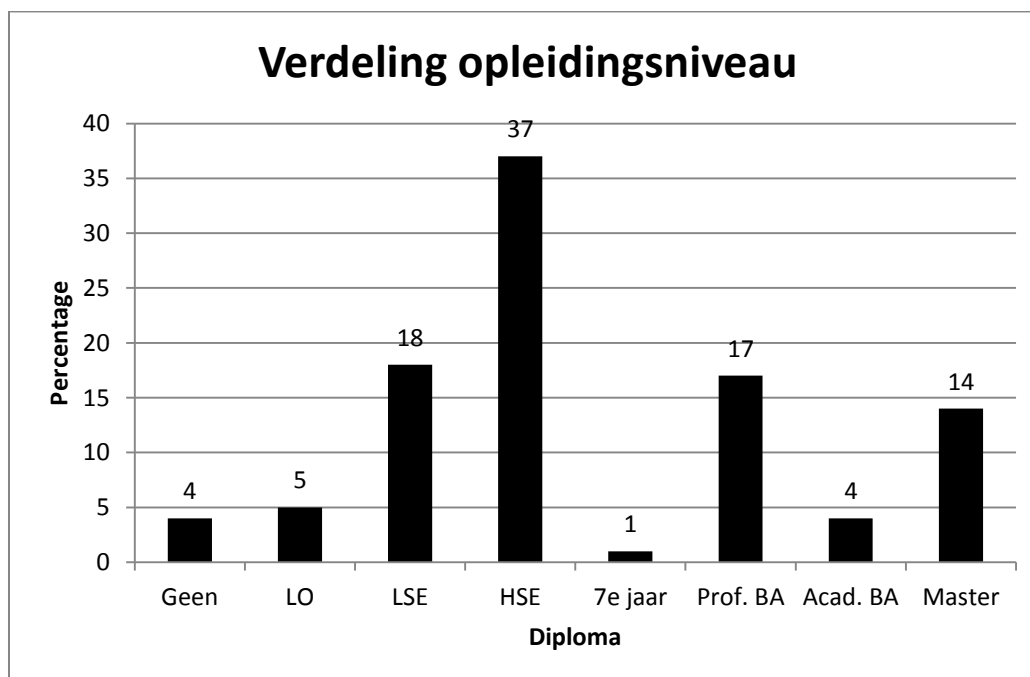
We zullen nu overgaan naar de analyse van de data. We hanteren hiervoor dezelfde driedeling als in het literatuuronderzoek op basis van de centrale concepten: publieke ruimte, magische plekken en stratificatie. We grijpen terug naar de hypothesen uit de literatuurstudie en kijken in welke mate we deze kunnen bevestigen/verwerpen aan de hand van onze data.

5.1 Publieke ruimte

Begeven hooggeschoolden zich eerder alleen of met een zekere gerichtheid in de publieke ruimte?

Om deze vraag te onderzoeken moeten we ons richten op de drie laatste categorieën die we onderscheiden in het opleidingsniveau: professionele bachelor, academische bachelor en master. Deze zijn sterk vertegenwoordigd onder onze respondenten, maar liefst 35% is hooggeschoold (= 33 respondenten). Hiervan heeft 17% een professionele bachelor, 4% een academische bachelor en 14% een master.

Figuur 5: Verdeling van het opleidingsniveau

1. Geen diploma
2. Lager onderwijs
3. Lager secundair
4. Hoger secundair

5. 7de specialisatiejaar
6. Professionele bachelor
7. Academische bachelor
8. Master

Het onderscheid dat we maken tussen het zich alleen in de publieke ruimte begeven of eerder 'gericht' heeft niet alleen te maken met of men er alleen komt of niet, maar ook met wat men dan juist doet in de Antwerpse publieke ruimte. Als iemand alleen maar in de publieke ruimte komt om ergens anders te geraken, dan begeeft die persoon zich op een gerichte manier in de publieke ruimte. Hij sluit zich echter af van het stedelijke publieke leven in plaats van zich erin onder te dompelen. Volgens Soenen (2006) past de hooggeschoolde stedeling eerder in dit profiel. Iemand die ook (alleen) in de publieke ruimte komt maar daarentegen langzaam kuiert op de Meir heeft een geheel andere intentie en beleving van de publieke ruimte. Hij treuzelt als tijdverdrijf en past eerder in het profiel van de flaneur.

Van onze hooggeschoolde respondenten gaf 27% aan dat ze zich alleen in de publieke ruimte van Antwerpen begaven. Het gaat hier om een wezenlijk deel van de hooggeschoolde respondenten, waardoor het relevant is om eerst eens stil te staan bij deze groep. Wat ze dan juist deden in de publieke ruimte vertoont enkele gelijkenissen met de flaneurs, zoals deze eerder al beschreven werden. Zo gaven een aantal hooggeschoolde respondenten aan dat ze vaak alleen gingen wandelen ergens in de stad:

"Als je van hieruit naar de kathedraal, krijg je echt een mooi beeld van Antwerpen. De Suikerrui die juist vernieuwd is met horecazaken aan de zijden en dan de kathedraal die er torenhoog en mooi bovenuit steekt." Respondent 88

Ze kuieren rustig door de stad, hebben voldoende tijd en bezichtigen de publieke ruimte. Ze willen indrukken opdoen. Andere hooggeschoolde respondenten verkozen dan weer om ergens zittend te genieten op een bankje. Één van de hooggeschoolde respondenten die alleen in de publieke ruimte kwam, begon zelf over 'flaneren' toen er gevraagd werd naar wat hij deed op de Groenplaats:

"Flaneren, rusten, marktjes bekijken." Respondent 72

Ook cultuur, meer bepaald kunst, kwam een aantal keren terug in de antwoorden. Dit is een interesseveld van de typische flaneur. In deze context werden vaak het MAS en het Red Star Line Museum vermeld. De respondenten gaven vervolgens aan dat ze van kunst houden en er tentoonstellingen gaan bezoeken. Ze deden dit alleen of met hun partner.

Wat Ruth Soenen zegt over het verdwijnen van de hooggeschoolde flaneur lijkt dan ook niet van toepassing te zijn in de stad Antwerpen. De hooggeschoolde respondenten uit ons onderzoek vertonen immers overeenkomsten met de figuur van de flaneur. Van alle hooggeschoolden die zich

wel eens alleen in de publieke ruimte begaven was er bovendien slechts één die dit deed om de ruimte te 'doorkruisen'. We kunnen dus stellen dat de hooggeschoolden die zich alleen in de publieke ruimte begeven in Antwerpen dit niet gericht doen. Ze sluiten zich niet af van andere mensen en gedragen zich niet gereserveerd met een bepaald doel voor ogen.

Maar niet alle hooggeschoolde respondenten begaven zich alleen in de publieke ruimte. We vragen ons dan ook af of de hooggeschoolde respondenten die niet alleen in de publieke ruimte kwamen dit op een gerichte manier deden of niet. In deze groep zijn 2 grote subgroepen te onderscheiden: mensen die met hun familie (kinderen, partner) in de publieke ruimte kwamen en mensen die met hun vrienden in de publieke ruimte kwamen.

Diegenen die met hun familie in de publieke ruimte kwamen, deden dit heel vaak om wat te wandelen, wat rond te kijken, iets te eten, een terrasje doen,... Hun activiteiten in de publieke ruimte komen neer op tijdverdrijf. Van een zekere gerichtheid is geen sprake en de aanwezigheid van andere mensen wordt op prijs gesteld.

"Eendjes voederen, spelen met dochter, wandelen met kind, natuur, een hele verscheidenheid aan mensen." Respondent 77 (Stadspark)

"Eten, winkelen, naar de boekenwinkel, kledingwinkel, de leuke zaakjes daar." Respondent 29

De respondenten die met hun vrienden in de publieke ruimte kwamen, verschillen qua beweegredenen niet zo erg van de eerste groep. Ook hier is amper sprake van een gericht gebruik van de publieke ruimte. Het is duidelijk dat ze graag vertoeven in de publieke ruimte en dat ze er bewust hun tijd spenderen. Een terrasje doen en iets eten waren ook hier frequent terugkerende antwoorden. Ze blijken ook niet schuw voor vreemden en leggen graag contact.

"Iets drinken, eten,... Je bent er nooit alleen. Je komt altijd wel iemand tegen dat je kent." Respondent 92

"Drinken, socializen, dansen" Respondent 31 (Café)

"Mijn ogen de kost geven, rondwandelen, geuren opsnuiven, de sfeer meemaken !" Respondent 42 (Sinksenfoor)

"Eten, drinken, cultuur opsnuiven (musea). Coffeebars, gezellige sfeer, veel horeca" Respondent 79 (Zuid)

We kunnen dus stellen dat hooggeschoolden in Antwerpen zich niet op een gerichte manier in de Antwerpse publieke ruimte begeven, ongeacht of ze er alleen komen of in groep.

Kunnen we spreken van een verplaatsing van ontmoetingen van de publieke ruimte naar de semipublieke ruimte?

Albert Hunter (1985) opende de discussie rond de indeling van ruimtes door drie ideaaltypes uit te denken: de private, de parochiale en de publieke sociale orde. Hierop volgden wat kritieken en nieuwe ideeën door ondermeer Lynn Lofland. Uiteindelijk leidt de antropologe Ruth Soenen (2006) ons tot bovenstaande vraag, zij schenkt voor het eerst aandacht aan de semipublieke ruimtes: ruimtes die in beheer zijn maar toch nog gefrequentieerd worden door een breed en groot publiek. Hiermee bedoelt ze de privaat beheerde publieke ruimtes waar de wetten en codes van de beheerder gelden. Concreet denken we dan aan de horeca, winkelcentra, bibliotheken,...

Wanneer we de dataset van de interviews openen merken we al een eerste subtiele hint op: de codering van de vraag *‘Heeft u een magische plek binnen de Singel?’*. Die is namelijk gecodeerd volgens de opdeling: horeca, musea, parken, pleinen, winkelstraten, andere. Drie van deze zes coderingen vallen duidelijk onder de definitie van de semipublieke ruimte: horeca, winkelstraten en musea.

Zoals te verwachten ontmoet een leeuwendeel van de respondenten mensen op hun magische plek, 83 van de 92 respondenten geeft aan wel eens met anderen op hun magische plek te komen. Dertien respondenten vermelden zelfs spontaan het woord ‘ontmoeten’ of een afgeleide hiervan bij de vraag: *“Waarom is dit voor jou een magische plek”*. Het ontmoeten gebeurt vooral onder mensen die elkaar reeds kennen, dus om een reeds opgebouwde relatie verder te zetten of te versterken. Het gaat om relaties die reeds een stevige basis hebben, hetzij vrienden, hetzij familie. Slechts een enkeling vermeldt dat hij ‘kennissen’ ontmoet op magische plaatsen, met een kennis heeft men een minder hechte band dan met een vriend. Niemand vermeldt expliciet dat hij ergens komt om onbekenden te ontmoeten. Toch wordt er af en toe naar gehint:

“Jongeren ontmoeten elkaar, (...) het bruist hier van het leven.” Respondent 11

“Je ziet er alle soorten mensen, qua leeftijd en klasse.” Respondent 22

“Er heerst een gezellige drukte.” Respondent 34

Dit houdt toch in dat de verscheidenheid aan mensen niet iedereen koud laat, het trekt ook duidelijk aan om eens andere gezichten te zien. Het blijft echter vaak bij dit licht voyeuristische trekje, een stap verder gaan en een onbekende aanspreken wordt eerder als ongepast of tegen de sociale conventies beschouwd. De magische plek fungeert dus louter als ontmoetingsplaats om reeds opgebouwde relaties te onderhouden. Maar voor een deel van de respondenten dragen andere

onbekende mensen wel bij tot het magische aspect van hun magische plek. Hier tegenover staat dat slechts 10,2% van de respondenten enkel alleen op hun magische plek komt. De magische plekken zijn dus hoofdzakelijk plaatsen waar mensen andere reeds gekende mensen ontmoeten.

Het is interessant om eens wat dieper in te gaan op waar deze respondenten elkaar ontmoeten, met name in de publieke of semipublieke ruimte. We selecteren enkel de respondenten die personen ontmoeten op hun magische plek, de rest laten we even buiten beschouwing. Wat direct opvalt na de antwoorden van een twintigtal respondenten te hebben bekeken is dat de magische plekken - waar ze dus anderen ontmoeten - vooral onder de noemer publieke ruimte vallen. Sterker nog, op het eerste zicht lijken mensen elkaar uitsluitend te ontmoeten op publieke plaatsen. Wanneer we echter het verdere verloop van het interview in ogenschouw nemen, stellen we vast dat enkelen net die publieke plaats vermelden omdat die te midden van de cafés of winkels ligt.

De uiteindelijke cijfers liegen er niet om. Van de 83 respondenten die mensen ontmoeten, geven slechts twintig van hen een semipublieke ruimte als ontmoetingsplaats op. Toch wordt er bij de 'waar'- en de 'waarom'-vraag 37 keer verwezen naar horeca, winkels of musea, met andere woorden naar semipublieke ruimte. Dit leert ons dat veel mensen elkaar treffen in de publieke ruimte, maar dat een behoorlijk deel van hen hun ontmoeting vaak voortzet in de semipublieke ruimte.

De data vertellen ons enkel iets over de huidige stand van zaken. Als we willen bestuderen of er een verschuiving van ontmoetingen plaats vindt van de publieke naar de semipublieke ruimte zullen we een longitudinaal onderzoek moeten voeren.

5.2 Magische plekken

Is er sprake van een toegenomen aantrekkingskracht van plekken die verder verwijderd zijn van de woning?

Om deze vraag te beantwoorden moeten we dus weten waar een bepaalde respondent woont en waar zijn of haar magische plek zich bevindt. We tellen de respondenten die niet in Antwerpen wonen niet mee omwille van *bias*. We hebben immers gevraagd naar de magische plek binnen de singel van Antwerpen. Als zij dan niet uit Antwerpen afkomstig zijn, is het logisch dat hun magische plek zich ver van hun woning zal bevinden.

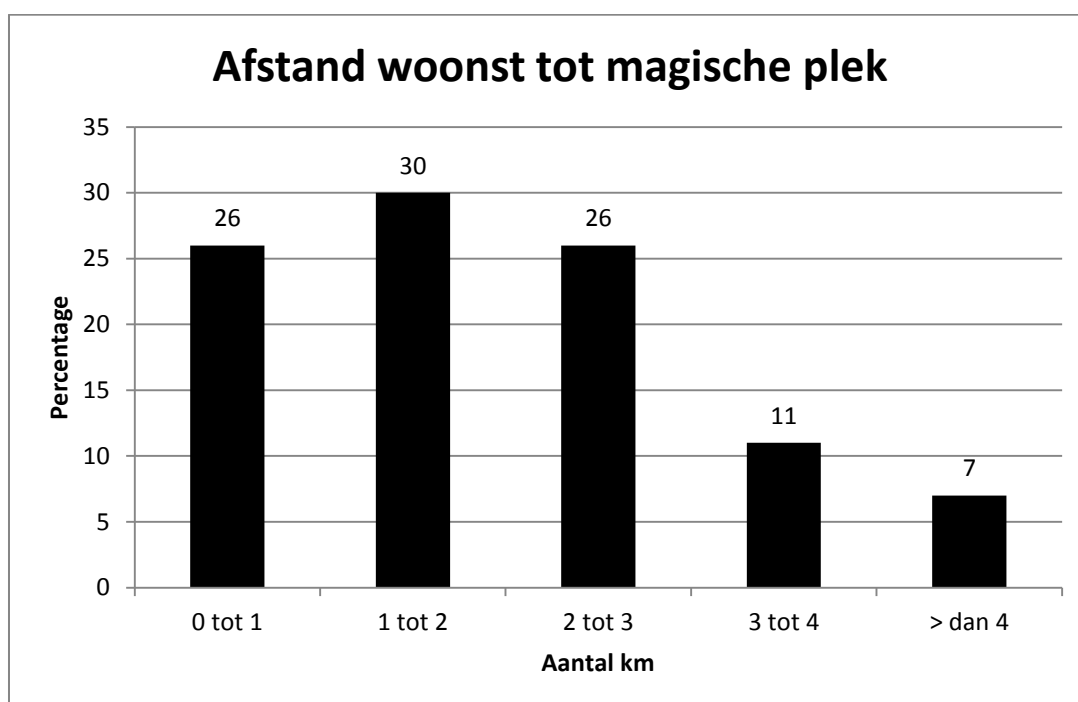
Van onze set van 92 respondenten woont 70% (64 respondenten) in de stad Antwerpen. Niet alle respondenten waren echter bereid om zomaar de straat waarin ze wonen mee te delen aan de interviewers. Van de 70% die in Antwerpen woont was drie kwart bereid om hun straatnaam te vermelden. Bijgevolg beantwoorden we deze vraag op basis van 75% (48 respondenten) van onze

respondenten die in Antwerpen wonen. Van alle 92 respondenten gebruiken we er dus 48 om te bepalen hoe ver de woonplaats zich van de magische plekken bevindt.

Het volgende heikele punt zit hem in het woordje ‘verder’. Om te vermijden dat we arbitrair bepalen wat ver weg en wat dichtbij is, gebruiken we de afstand van de straat waar de respondent woont tot aan zijn of haar magische plek. We doen dit aan de hand van Google maps met de functie ‘wandelaafstand’. Op deze manier laten we aan de lezer over om te bepalen wat ver weg en wat dichtbij is.

De laatste kaap die genomen moet worden situeert zich in het feit dat sommige respondenten meerdere magische plekken hebben opgenoemd. Om oververtegenwoordiging te vermijden nemen we de gemiddelde afstand van alle vermelde magische plekken tot hun woonst. We hebben bij het aanmaken van het staafdiagram geopteerd om een indeling per kilometer te gebruiken en alle afstanden groter dan vier kilometer in één groep onder te brengen omdat ze slechts sporadisch voorkomen in de dataset.

Figuur 6: Afstand woonst tot magische plek

Ondanks dat we geen stempel willen plakken op wat dan wel dichtbij of veraf is, mag het duidelijk zijn dat de meeste respondenten betrekkelijk dicht bij hun magische plek wonen, op wandelaafstand zelfs. We moeten wel in het achterhoofd houden dat al deze respondenten in Antwerpen wonen en

hun magische plek binnen de Singel ligt. Hierdoor kan ze nooit ontzettend ver verwijderd zijn van de woonst. Maar desondanks blijft het opmerkelijk dat het leeuwendeel van de magische plekken minder dan drie kilometer van de woonst verwijderd zijn, meer dan de helft bevindt zich zelfs dichter dan twee kilometer van de woonst. Hieruit kunnen we wel opmaken dat de meeste mensen zich eerder aangetrokken voelen tot een magische plek die niet te ver van hun woonst ligt.

5.3 Stratificatie

Worden stedelingen aangetrokken tot openbare plaatsen die vanwege hun specifieke aard aansluiten bij de persoonlijke levensstijl?

Met de data waarover we beschikken kunnen we nagaan of mensen met eenzelfde persoonlijke levensstijl dezelfde keuze maken aangaande magische plekken. Een gemeenschappelijke levensstijl kan voorkomen bij mensen met bijvoorbeeld eenzelfde opleidingsniveau, beroepscategorie of geslacht. De magische plekken zijn gecodeerd in vier categorieën (horeca, musea, parken, pleinen en andere). Het hoogst behaalde opleidingsniveau loopt van geen opleiding (1) tot master (8).

Figuur 7: magische plek - opleidingsniveau

	Geen	LO	LSE	HSE	7e jaar	Prof. BA	Acad. BA	Master
Andere	0	1	3	7	0	4	1	4
Horeca	0	0	0	6	0	3	0	0
Musea	0	0	2	1	0	1	1	1
Parken	2	1	5	8	0	4	2	1
Pleinen	2	1	10	12	1	7	0	6
Winkel straten	0	1	1	3	1	1	0	1

In bovenstaande tabel zien we hoeveel respondenten bijvoorbeeld een hoogst behaalde diploma hoger secundair onderwijs hebben en een magische plek verkiezen die onder 'pleinen' valt. In dit geval zijn dat er twaalf. We zien ook dat de gegevens zeer gespreid liggen en we hier dus niet echt conclusies trekken over een al dan niet verband tussen de keuze van magische plek en opleidingsniveau. Voor vervolgonderzoek zou een grotere dataset tot een duidelijker beeld kunnen leiden.

Figuur 8: Gender - Magische plek

	Man	Vrouw)
Andere	11	9
Horeca	4	5
Musea	4	2
Parken	16	7
Pleinen	16	23
Winkelstraten	3	5

Tussen mannen en vrouwen zien we een bijna evenwichtige verdeling. Alleen wat de parken betreft, verkozen zestien mannen dit als magische plek en slechts zeven vrouwen.

Onder de verschillende strata valt niet alleen opleidingsniveau, maar kan er ook een opdeling gemaakt worden volgens beroep. Hiervoor hebben we gebruik gemaakt van de EGP. Wanneer we per EGP-categorie naar de keuze van magische plek gaan kijken, zien we vaak terugkomende antwoorden. Plekken als Park Spoor Noord, de Grote Markt, Groenplaats, het MAS, het zuid, etc. komen in elke beroepscategorie wel eens voor. In EGP0 waaronder werklozen en gepensioneerden vallen, merken we wel dat de stationsbuurt en Turnhoutsebaan enkele keren als 'magische plek' wordt beschouwd. Deze antwoorden zagen we in geen enkel andere beroepscategorie terug.

In welke sfeer kan het ontmoeten op magische plekken vooral omschreven worden en wat zijn de kenmerken van het ontmoeten als het de publieke sfeer betreft? Is er een accumulatie-effect van sociaal kapitaal merkbaar?

Aan de hand van de data die we hebben verzameld, kunnen we vaststellen dat 'sfeer' als één van de belangrijkste redenen werd aangegeven bij het beantwoorden van de vraag waarom een plek magisch is. Daarbij hebben wij 'sfeer' nog eens opgedeeld in zes verschillende soorten sferen, namelijk bruisend, gezellig, plezier, racisme, rustgevend en uniek. 45 van de 92 respondenten die we hebben bevraagd, zagen sfeer als de reden waarom een plek magisch is. Daarvan kozen achttien respondenten voor de 'gezellige' sfeer. Zo bijvoorbeeld vertelde een respondent ons het volgende over de wijk Zurenborg:

"Het heeft een bepaalde gezelligheid, karakter. Ook al is het een stuk van de stad, het heeft toch een heel andere sfeer." Respondent 25

Op de vraag waarom een respondent de Groenplaats als magische plek ziet, antwoordde hij:

“Voor de gezelligheid.” Respondent 57

Naast gezelligheid of een gezellige sfeer, kozen respondenten in de tweede plaats voor een rustgevende sfeer en in de derde plaats voor een bruisende sfeer. Tien respondenten antwoordden met rustgevend, acht respondenten gaven als reden de aanwezigheid van een bruisende sfeer. Zo zei een respondent over Park Spoor Noord:

“Het is er mooi en rustgevend. De kinderen spelen er graag. Ik kan daar zaken wat relativeren, dan weet ik weer waar ik het allemaal voor doe.” Respondent 6

In tegenstelling tot de respondent die de Groenplaats magisch vindt omwille van de gezellige sfeer die er hangt, koos een andere respondent voor de Groenplaats omwille van de bruisende sfeer. Zo vertelde hij:

“Dit is gewoon echt het hart van de stad. Hier gebeurt alles, jongeren ontmoeten elkaar op de Groenplaats... Daar komen ze samen, het bruist van het leven.” Respondent 11

Als we dan naar de kenmerken gaan kijken van het ontmoeten, kunnen we vanuit de data vaststellen dat men vooral mét mensen naar magische plekken gaat. Het gaat hier vooral om vrienden en familie. Zo gaan 49 van de 92 respondenten met vrienden naar hun magische plek. 33 respondenten gaan met familie naar deze plek. Hieruit kunnen we veronderstellen dat men niet naar een magische plek gaat om doelbewust nieuwe mensen te ontmoeten. Daartegenover gebeurt het wel dat men nieuwe mensen ontmoet op een magische plek, ook al zijn ze al omringd door mensen dat ze kennen. Jammer genoeg kunnen we dit niet met zekerheid afleiden uit onze data. Wederom kunnen we dan enkel veronderstellen dat er niet echt een accumulatie-effect is. Mensen gaan niet per se naar magische plekken om hun sociaal netwerk uit te breiden, wel om dit netwerk te versterken, te onderhouden. Ook willen we even toelichten dat er 23 respondenten alléén naar een magische plek gaan. Meestal is dit om tot rust te komen. Zo is er bijvoorbeeld een respondent die alleen naar de kaaien gaat om te relaxen. Op de vraag wat hij daar dan doet, antwoordde hij:

“Genieten van de rust en alle zintuigen laten werken.” Respondent 56

Bij sommige van onze hypothesen was het al snel duidelijk dat de data deze bevestigden of verwierpen. Wanneer we bijvoorbeeld keken naar de afstand tussen de woonst en de magische plek van een respondent zagen we dat deze vaak dicht bij elkaar liggen. Er is dus geen sprake van een toegenomen aantrekkingskracht van potentieel magische plekken die veraf liggen, de dataset vertelt ons dus een tegenovergesteld verhaal dan de hypothese die we op basis hiervan niet zullen aannemen.

We zien echter dat we aan de hand van de data niet alle hypothesen uit de literatuur kunnen bevestigen. In veel van de gevallen kunnen we wel iets zeggen over de stelling, maar geen sluitende antwoorden geven op deze deelvraag. Bijvoorbeeld de vraag of mensen tot een magische plek aangetrokken worden omdat deze zou aansluiten bij hun persoonlijke levensstijl. Omdat we een relatief kleine dataset hebben in dit onderzoek, zijn er geen grote categorieën van mensen met dezelfde leefstijl. Dit maakt het dus moeilijker om te zien of mensen met eenzelfde leefstijl ook dezelfde soort magische plekken opzoeken. Bijkomend onderzoek is daarom aangewezen, bijvoorbeeld een grotere dataset zou kunnen helpen om duidelijker te onderscheiden of er al dan niet een verband is tussen opleidingsniveau en het soort magische plek dat men kiest. Dit wordt uitgebreider behandeld in de kritische reflectie, die u verder in de paper vindt.

Is er een effect merkbaar op magische plekken die het gebruik van cultureel kapitaal inzichtelijk maken, gelet op bepaalde praktijken en het multi-gebruik aspect van de plek?

In de literatuur wordt de vraag gesteld of er een effect merkbaar is op een magische plek die het gebruik van cultureel kapitaal inzichtelijk maakt. Dit gelet op bepaalde praktijken en het multi-gebruik van de plek. Wanneer we bekijken waarom respondenten een bepaalde plek als magisch beschouwen, merken we dat er vaak sprake is van meerdere factoren. Zo kan men een magische plek kiezen omwille van zijn sfeer, maar ook omwille van de esthetiek of omdat het een goede plek is om vrienden te ontmoeten.

"Het is seizoensgebonden, in de zomer is de Zomerbar aan de Kaaien erg leuk. Er hangt een toffe sfeer, echt gezellig om vrienden te ontmoeten" Respondent 1

"Het is er gezellig, er heerst een drukte, mooie authentieke gevels en je kan er hangen." Respondent 24

"Met het gezin genieten van de omgeving. Mooie gebouwen, veel mensen om je heen. Kinderen leuk in de parken spelen." Respondent 2

Er is ook sprake van een multi-gebruik. De respondenten gingen niet naar hun magische plek om enkel iets te drinken of te wandelen maar combineerden meerdere activiteiten.

"Me amuseren, veel pinten drinken, gezelschapsspelletjes spelen, kaarten, skaten, schaken, diepgaande gesprekken houden en de historische sfeer meebeleven." Respondent 7

"Winkelen, lekker eten, terrasje doen, bijpraten." Respondent 34

"Voetballen, napraten en uitblazen na school." Respondent 46

"Samenzijn, plezier maken, ruzie maken. ja vanalles." respondent 85

Het is echter moeilijk te achterhalen of door deze effecten en gebruiken van publieke ruimte cultureel kapitaal tot uiting komt. De activiteiten zijn niet noodzakelijk gebonden aan de magische plek. Er zijn zowel mensen die wandelen, lezen, voetballen enzovoort in bijvoorbeeld zowel Park Spoor Noord als in het Stadspark. Er is in dit onderzoek geen verschil van cultureel kapitaal merkbaar.

Een tweede luik van de deelvraag heeft betrekking op de bepaalde vaardigheden of kennis die nodig zijn om zich in bepaalde plaatsen te kunnen bewegen. Wanneer we de respondenten vroegen naar hun magische plek, kregen we hoofdzakelijk 'bekende' plekken in de stad als antwoord. Parken en pleinen als Park Spoor Noord, Krugerpark, Stadspark en Groenplaats. Maar ook verschillende horecazaken. Men heeft op deze magische plekken geen noodzakelijke vaardigheden nodig. Enkele respondenten kozen wel musea zoals het MAS, Red Star Line Museum en het Museum van Schone Kunsten als magische plek. Hier is wel een portie interesse voor nodig om zich op deze plekken te kunnen bewegen. Men kan niet naar een museum gaan om enkel wat rond te hangen. We zien echter geen verschil in opleidingsniveau tussen mensen die bijvoorbeeld een park kiezen als magische plek of een museum.

In hoeverre is wederkerigheid en institueringsarbeid van toepassing bij het ontmoeten op magische plekken? Zijn er speciale kenmerken aan magische plekken waar dit meer het geval is dan bij de anderen?

Instituering duidt een proces aan van een instituut in wording in de sociale betekenis. Zo bijvoorbeeld vergt een huwelijk arbeid om het in stand te houden. Op dezelfde manier vragen sociale netwerken arbeid om ze in stand te houden. Hoe meer arbeid, hoe hechter het verband. Met als gevolg dat het gevoel van verplichting, wederkerigheid en verantwoordelijkheid binnen een verband ook sterker worden.

Om dit te onderzoeken kijken we of respondenten steeds naar dezelfde plekken gaan met hetzelfde gezelschap. Jammer genoeg hebben we dit niet letterlijk bevraagd in onze vragenlijsten. Toch kunnen we vaststellen dat 23 respondenten hebben laten blijken, bij het beantwoorden van de vraag waarom dit voor hen een magische plek is, dat ze er vaak, heel veel of regelmatig komen. Hieruit kunnen we niet besluiten, maar wel veronderstellen dat deze respondenten vaak naar dezelfde plek gaan. Qua gezelschap kunnen we zelfs geen veronderstelling maken, mits deze respondenten verschillende antwoorden hebben gegeven op de vraag met wie ze er naartoe gaan. Wel kunnen we meedelen dat 20 van de 23 respondenten er met vrienden, familie of partner naartoe gaan. Zoals hierboven reeds vermeld, kunnen we hieruit afleiden dat respondenten tijd steken in het onderhouden van hun sociale netwerk.

6 Kritische reflectie

6.1 Algemene beperkingen

6.1.1 Onderzoeksbependingen

Ons onderzoek is hoofdzakelijk een kwalitatief onderzoek. We zijn minder geschoold in de kwalitatieve methoden en dit zorgde voor een moeizamer verloop. Een betere voorbereiding voor kwalitatieve methoden in de opleiding zou ons hier wel geholpen hebben.

Omwillen van tijdsbeperkingen zijn er een aantal tekorten in het onderzoek. We hebben bijvoorbeeld slechts een kleine 100 respondenten. Moest er een vervolgonderzoek komen, zou dit aantal veel hoger kunnen liggen en zouden we tot betere en diepere resultaten kunnen komen. Door deze beperking is de representativiteit van het onderzoek ook niet zo sterk. Ook de periode waarin we mensen gaan ondervragen valt in een seizoen waarin minder mensen op straat rondlopen. De perceptie van wat als speciaal ervaren wordt is anders dan in andere seizoenen. Het is door de tijdsbeperking niet mogelijk longitudinaal onderzoek uit te voeren. Dit kan ervoor zorgen dat we bepaalde ontwikkelingen of fenomenen niet kunnen vaststellen. Zo is het goed mogelijk dat magische plekken doorheen de tijd veranderen, bijvoorbeeld door veranderingen die aangebracht worden in de stad.

Een ander probleem is dat onze vragenlijst op voorhand niet uitvoerig getest geweest is waardoor er op het veld zich af en toe onvoorziene problemen voordeden waar we geen antwoord op hadden. Zo waren er bijvoorbeeld mensen die een hele waslijst aan magische plekken gingen opnoemen terwijl anderen er maar een noemden. Hoe lost men zulke oververtegenwoordiging op? Zulke issues zijn nog tijdens de interviewperiode beslecht moeten worden. Het was beter geweest mocht dit tijdens de testfase gebeurd zijn. De oplossing bestaat erin meer tijd uit te trekken voor de testfase zodat

iedereen de tijd kan vinden om meerdere respondenten te interviewen, de opduikende problemen te noteren en voorstellen tot verbetering hieromtrent aan de groep kan voorleggen. De vragenlijst moest ook beknopt gehouden worden omdat de interviews op korte tijd moesten afgenomen worden bij zoveel mogelijk mensen, dus konden deze op zich niet te lang duren. Door de tijdsbeperking was het ook noodzakelijk literatuuronderzoek van analyse te splitsen in twee verschillende groepen en dit dan ook gelijktijdig te laten verlopen. Dit zorgde ervoor dat de analyse in het begin moeilijk op gang geraakte door onvoldoende achtergrond vanuit de literatuur en dus te weinig aanwijzing in welke richting het ging.

Tijdens het interviewen zijn we er niet in geslaagd een bepaalde vorm van selectiebias uit te sluiten. De interviews gebeurden op straat door mensen aan te spreken die tijd wilden vrijmaken om mee te werken aan een onderzoek. Enkel mensen die tijd hadden, hebben dus meegewerkt aan het onderzoek. We hebben geen gegevens van mensen die geen tijd hadden of geen tijd wilden vrijmaken. Dit kan ervoor zorgen dat we een bias hebben in de respondentengroep waarin mensen met weinig tijd niet opgenomen zijn. Ook wanneer de respondenten bijvoorbeeld noch de Nederlandse, noch de Engelse taal machtig waren, slaagden we er niet in om bij hen een enquête af te nemen. Deze beperking is niet echt te vermijden, een gedeeltelijke oplossing kan wel gegeven worden door interviewteams samen te stellen die gezamenlijk zoveel mogelijk talen machtig zijn. Bij het afnemen van de vragenlijsten is er kans dat de plek waar we de mensen bevragen invloed heeft op welke magische plek men kiest, dit kan voor bias zorgen in de antwoorden. Ook als respondenten niet wisten wat we bedoelden met magische plekken werd er een voorbeeld gegeven. Dit voorbeeld was hetzelfde voor iedereen, zodat dit toch al niet voor variatie kon zorgen, maar het kan ook de keuze voor een magische plek beïnvloeden.

We maken gebruik van het begrip stratificatie in ons onderzoek. We nemen hierbij vooral opleidingsniveau en beroep in rekening en niet het inkomen, de sociaal economische status, bezittingen,... We hebben hiervoor gekozen, omdat het heel moeilijk is te vragen naar inkomen en hier de kans groter is op ofwel geen antwoord of een sociaal wenselijk antwoord. Bovendien zou het begrip stratificatie te complex worden wanneer alle delen betrokken zouden zijn. Hiervoor hebben we vanuit literatuur een bewuste keuze gemaakt. Het begrip magische plek was ook een relatief open begrip, waardoor het onderzoek in het begin vrij traag ging omdat we eerst hoorden uit te zoeken wat we juist als invulling zouden geven van dit begrip en waar we daar dan mee naartoe zouden gaan. In onze methode werden de magische plekken dan uiteindelijk voorgedefinieerd. Dit houdt een beperking van het potentieel aan magische plekken in en heeft een impact op de resultaten.

De onderzoeksgroep was in het eerste semester groter dan in het tweede semester. Dit was niet onverwacht, maar in het tweede semester konden we deze hulp van enkele extra handen nog wel gebruiken. Het vertrek van twee goede werkrachten was toch een gemis en veranderde de groepsdynamiek een beetje.

Een andere beperking was dat er geen voorgaand onderzoek werd gehanteerd om op verder te werken waardoor de vragenlijst eigenlijk nooit door een testfase kon gaan. Misschien hadden we beter gestart van een duidelijker punt, bepaalde teksten hieromtrent die al aangereikt werden. Zodat we toch al 'goed begonnen, half gewonnen' waren. We dienden het onderzoek van 0 'uitvinden' waardoor er tijd ontbrak om dan eventueel andere verdere stappen dieper uit te werken. Beginnen met een duidelijkere rode draad en meer gerichte informatie over dit soort van onderzoek had hier echt wel kunnen helpen. Het beginnen van 0 is echter wel een belangrijke leerschool geweest in dit exploratief onderzoek.

6.1.2 Procesbeperkingen

Het eerste deel van het onderzoek in het eerste semester verliep zeer moeizaam. De ernst van het onderzoek mocht iets meer in de verf gezet worden vanaf het begin van de bijeenkomsten. We vroegen ons soms af wat we in deze samenkomsten eigenlijk zaten te doen. We zagen niet in waar we naartoe gingen. Door allerlei (niet steeds eenvoudige) literatuur aangeboden te krijgen, ziet men soms het bos door de bomen niet meer en krijgt iedereen een verschillende kijk op wat we juist gaan doen. Niemand weet nog wat de groepsvisie eigenlijk is en of de eigen perceptie wel de juiste is.

Een duidelijker en georganiseerder pad had misschien voor wat meer uitdaging en schwung gezorgd, waardoor iedereen beter gaat meewerken. We dienden nog een onderzoeksvraag formuleren en vastleggen hoe we dit in praktijk gingen doen. We hebben veel teksten gelezen om inspiratie op te doen en ons in te werken in het onderzoek. Iedereen moest dan in groepjes zijn/haar visie op het onderzoek voorstellen en omwille van de grote groep liepen de meningen sterk uit elkaar. Dit zorgde voor discussies, maar maakte het ook interessant omdat er telkens verschillende invalshoeken waren. Het was vooral moeilijk om de onderzoeksvraag af te bakenen en de verschillende begrippen te operationaliseren. Het was handig geweest wanneer we vanaf het begin een duidelijk tijdspad hadden samengesteld, nu is er te veel tijd gekropen in het op gang komen van het onderzoek waardoor de werkdruk niet gelijk verdeeld is over de semesters en heel veel in de laatste maanden nog moest gebeuren, wanneer ook de examens in zicht zijn.

De bijeenkomsten waren niet steeds erg vruchtbaar, ook doordat er geen duidelijke taken waren en het werk dus traag op gang kwam. Misschien moesten we de taken al veel eerder verdelen zodat de samenwerking in kleinere groepjes kon verlopen. Dit kan natuurlijk pas nadat enkele algemene uitgangspunten werden vastgelegd. Door al aan het werk te zijn zouden de bijeenkomsten een nuttig moment geweest zijn om vragen te stellen, te overleggen en vervolgens weer aan de slag te gaan. In het eerste semester werden ook vaak kleine opdrachten gegeven om tegen de volgende bijeenkomst uit te voeren, maar deze werden niet strikt nagekomen, en de meeste mensen van de groep waren ook al weer vergeten waar het dan juist over ging, wat ook voor een moeizaam verloop zorgde. We hebben eigenlijk in het eerste semester wel veel dingen gedaan zoals teksten lezen, presentaties geven en onze concepten beter kaderen, maar als we daar achteraf op terugkijken hebben we vooral met het lezen van die vele teksten niet genoeg gedaan. Door soms slechte afspraken en weinig duidelijkheid is er ook veel identiek werk geleverd. We hadden dus door een duidelijkere aanpak van in het begin al sneller verder kunnen staan met het onderzoek, waardoor andere fases dan meer tijd zouden kunnen gekregen hebben.

De grootte van de groep zorgt voor enkele problemen. Door de grootte van de groep krijgt iedereen specifieke taken toebedeeld en daardoor wordt het risico de voeling met het globale onderzoek te verliezen groter. Het is vooral moeilijk dat enkele groepsleden apart het literatuuronderzoek doen en we hierdoor de informatie maar uit tweede hand vernemen. Ze hebben ook niets te maken met de analyse van de data en zo is het vaak moeilijk dit toch op elkaar te laten afstemmen. Het lijkt vaak contraproductief om met zo'n grote groep te werken omdat er zeer veel verschillende meningen zijn en dit zorgt wel eens voor wrevel binnen de groep. Daarboven is het zeer moeilijk gebleken om met z'n allen af te spreken buiten de vaste samenkomsten woensdagavond. In een grote groep lijken oplossingen voor problemen sneller gevonden te worden, wordt er creatiever omgesprongen met ideeën en dat is wel een verrijking voor het onderzoek. Maar het brengt uiteraard ook eerder genoemde problemen met zich mee.

De sfeer in de groep was meestal aangenaam en er werd altijd naar een consensus gezocht die iedereen het meest paste. Echte conflicten waren er gedurende het jaar dus niet ondanks de grootte van de groep. In de eindfase echter zorgde de tijdsdruk en de grootte van de groep wel voor enkele conflicten, die het werkt bemoeilijkten. Deze werden gelukkig snel beslecht.

Het vinden van respondenten in de interviewfase was vrij moeilijk in sommige buurten, omdat hier niet echt openbare plekken waren zoals parken of pleinen waar veel mensen zitten. Daardoor moesten er meer mensen in de straat aangesproken worden, maar deze zijn meestal onderweg en

hebben niet veel tijd. De interviews die we daar hebben afgenomen, waren dan ook vaak korter. Op de dagen dat het slecht weer was, was het ook erg moeilijk mensen te vinden die wilden meewerken aan het onderzoek.

Er is op voorhand geen rolverdeling afgesproken en de groepsleden hadden geen eindverantwoordelijkheid, bijgevolg was een gebrek aan verantwoordelijkheidszin te merken bij sommigen. Het gevolg hiervan was vooral een erg traag en simplistisch verloop van kritische beslissingsmomenten. Specifiek gaat het hier om het beslissen over de onderzoeksvraag en -methode, de vragenlijst, het coderen in Nvivo en de eerste analyse-aanzet.

6.2 Specifieke beperkingen

6.2.1 Analyse

Het werken met Nvivo was in het begin erg zoeken omdat we hier nooit mee hebben leren werken. In de opleiding is er veel meer aandacht voor kwantitatieve analyse. Na wat uitleg, zoeken in het programma en van alles aanklikken geraakte het wel op gang, maar dit zorgde toch voor een moeizame start. Het coderen in Nvivo gebeurde ook in verschillende groepen, dit kan voor een variabiliteit tussen codeurs zorgen. Bij de EGP index bijvoorbeeld vullen de codeurs dit volledig zelf in.

We werkten in de analyse opnieuw met een kleine tijdsspanne in verschillende teams, die vaak moeilijk op elkaar afgestemd geraken en op de hoogte blijven van wie met wat bezig is.

Doordat we slechts ongeveer vijf personen per wijk hebben geïnterviewd, konden we niet alle aspecten van Nvivo benutten. Het gaat dan voornamelijk om de kruistabellenfunctie die toch baat heeft bij een grotere dataset. Nu levert deze functie bij complexe *queries* nog te vaak resultaten op die niet te generaliseren zijn. Bij een diepgaande kwalitatieve analyse zou deze beperkte groep respondenten geen enkel probleem bieden, maar de mixed method benadering vereist naar onze mening een grotere groep respondenten. De representativiteit van de kleine groep respondenten komt hierdoor zeker in het gedrang. Omdat we te weinig respondenten hebben, is het ook moeilijk om duidelijke verbanden aan te geven in de dataset.

Het was moeilijk om de gemaakte hypotheses uit de literatuur meteen te begrijpen zonder de nodige achtergrond. Het duurde even om voeling te krijgen met de literatuur, soms moest er even gecommuniceerd worden met de groep die de literatuurstudie heeft voltooid. Achteraf beschouwd hadden we beter allemaal het literatuurgedeelte volledig mee verwerkt. Het is jammer dat dit praktisch niet haalbaar bleek, een betere planning in het begin van het jaar had hier misschien

soelaas kunnen bieden. Met de data die we hebben verzameld was het ook moeilijk om de hypotheses te testen. De hypotheses kwamen dus niet echt overeen met de vragenlijst die we hadden opgesteld. Het zou handiger zijn geweest moest de opstelling van de interviews gebeurd zijn na de afronding van het literatuuronderzoek, aangezien de vragen hier dan maximaal op in hadden kunnen spelen.

Op het einde van de analyse was het ook moeilijk alle verschillende teksten samen te brengen tot één geheel. Als iets door iemand anders geschreven is, merk je dit sterk aan de schrijfstijl en onze paper moet een mooi geheel zijn, dus hier waren nog wel wat aanpassingen nodig.

6.2.2 Literatuur

Het onderwerp is heel breed (stadssociologie, stratificatie, magische plekken) waardoor we gedwongen worden enorm veel te lezen in een te kort tijdsbestek en daardoor in het literatuurgedeelte veel moeten selecteren en niet alles even uitgebreid kunnen behandelen.

Er moet een bepaald kader worden gecreëerd waarbinnen er een literatuurstudie volgt. De vraag is dus waar de focus ligt, waar het accent op wordt gelegd. Al vrij snel waren we het eens om op 3 concepten te focussen die ook in de probleemstelling naar voren komen. Dat houdt wel in dat noodgedwongen andere inzichten niet worden behandeld.

Een studie in verschillende onderdelen schrijven met meerdere personen is sowieso heel lastig, iedereen heeft toch steeds een eigen soort schrijfstijl en niet iedereen gebruikt dezelfde woorden in dezelfde betekenis. Ook al lezen we dezelfde boeken, de interpretatie kan nog steeds verschillen. Dit op elkaar afstemmen is een enorme tijdsopslorpende bezigheid.

Een literatuurstudie heeft als belangrijk nadeel dat er heel wat leeswerk aan het schrijven vooraf gaat, bovendien blijft dat onzichtbaar. Verder is het zo dat er een naadloze aansluiting moet zijn met het empirische gedeelte. Om dat laatste zo goed als mogelijk te faciliteren zijn er op voorhand al een paar hypotheses (7) opgesteld die duidelijk verband houden met de concepten uit literatuur en via onze vragenlijst getest/ geanalyseerd kunnen worden. Tevens is het noodzakelijk dat het literatuurgedeelte voldoende ver gevorderd is om voor het analysegedeelte hierop verder te borduren. Dat schept voor de literatuurploeg een belangrijke verantwoordelijkheid.

6.3 Onderzoeksvoorstel

Uit dit onderzoek en door een zeer kritische reflectie op ons werk te leveren, leren we ook bij. Er is ook een educatieve kant aan deze exploratie. Als dit onderzoek opnieuw gedaan zou worden, zouden we minder tijd in de voorbereiding van het onderzoek steken. Er zou nog steeds veel voorbereiding aan te pas komen, maar deze zou dan iets tijdsintensiever moeten verlopen, zodat er genoeg tijd is voor het empirische en het analysegedeelte. Met dit onderzoek is de basis al gelegd. Het afbakenen van de begrippen en achtergrond hierbij scheppen is exploratief gebeurd en hier kan op verder gebouwd worden.

We zouden volgende keer het literatuurgedeelte vroeger laten aanvangen, zodat de vragenlijst hier al op gebaseerd zou kunnen zijn en we dus in de analyse een betere basis zouden hebben om naar duidelijke verbanden te zoeken. We zouden voor dit soort onderzoek nog steeds een mixed method aanraden en de interviews op straat, aangezien er door de interviews op straat zekerheid is van een gevarieerd publiek dat de stad ook in vele gevallen kent. Het is wel aangeraden om de interviews meer verspreid te voeren, zodat men op meer verschillende momenten kan gaan interviewen en dus een breder publiek kan bereiken.

7 Conclusie

Ondanks de moeilijkheden die we zijn tegengekomen binnen het onderzoek en het relatief laag aantal respondenten kunnen we toch enkele voorlopige conclusies vormen omtrent onze hypotheses.

We stelden ons de vraag of de typische figuur van de hooggeschoolde flaneur verdwenen is in Antwerpen, zoals antropoloog Ruth Soenen beweert. Zij stelde in haar onderzoek vast dat hooggeschoolden zich vandaag de dag voornamelijk met een bepaalde gerichtheid in de publieke ruimte begeven. Dit is atypisch gedrag voor de hooggeschoolde flaneur. Onze data spreekt deze stelling echter tegen en eerder het omgekeerde blijkt waar binnen ons onderzoek. De grote meerderheid van de hooggeschoolden, zowel met als zonder kinderen, spreken van een eerder ongericht gedrag in de publieke ruimte. Ze kuieren door de stad en nemen voldoende tijd. Ook de typische interesse in kunst van de flaneur kwam naar boven bij enkele van onze hooggeschoolde respondenten. We kunnen dus stellen dat onze eerste hypothese onwaar is en niet aansluit bij het onderzoek van Ruth Soenen. Meer en dieper gaand onderzoek zal echter vereist zijn om een eenduidige conclusie te trekken rond het al dan niet waar zijn van deze stelling. Ook is interessant voor verder onderzoek of het hier gaat over dezelfde klassieke flaneur die het flaneren als levensstrategie tegen stimulus-overload dan wel over een nieuwe, moderne vorm van flaneur. Dit omdat vele van onze hooggeschoolde respondenten aangaven niet schuw te zijn van vreemden en er zelfs contact mee leggen en deze kenmerken passen niet binnen het beeld van de klassieke flaneur. Hij of zij zou een ommetje maken zonder zich deel te voelen van de massa. Is er sprake van de opkomst van een nieuw type van hooggeschoolde flaneur?

Verder stelde Soenen in haar onderzoek een verstedelijking van het privédomein vast wat betreft de ontmoetingsfunctie. Er zou sprake zijn van een verplaatsing van ontmoetingen van de publieke ruimte naar de semipublieke ruimte. Zoals eerder vermeld definiëren we semipublieke ruimtes als ruimtes die in beheer zijn, maar toch nog gefrequentieerd worden door een breed en groot publiek. Concreet hadden we hiervoor drie categorieën voorzien, namelijk horeca, winkelstraten en musea. Voor 83 van de 92 respondenten diende hun magische plekken ook als ontmoetingsplekken, we richten ons dan ook enkel op deze groep. Slechts 20 van de 83 respondenten duiden echter een semipublieke plaats aan en dus geeft de grote meerderheid een publieke plaats aan als ontmoetingsplaats van kennissen en vrienden. Deze cijfers moeten we echter relativeren omdat 37 respondenten in verdere bevraging naar semipublieke ruimtes verwezen als horeca, winkels of musea. Hierdoor kunnen we geen eenduidig antwoord formuleren op onze vraag. Al blijken publieke

plaatsen nog steeds populairder als ontmoetingsplaats voor vrienden en kennissen. Willen we een verschuiving waarnemen of dit naar behoren onderzoeken dan is hiervoor longitudinaal onderzoek noodzakelijk.

Door de toegenomen mobiliteit en vanuit het idee van de verschuiving van publieke naar semipublieke ruimte als ontmoetingsplaats formuleert Soenen de stelling dat de publieke ruimte nabij de woning aan betekenis heeft verloren. We willen dit onderzoeken aan de hand van de hypothese dat er een toegenomen aantrekkingskracht is van plekken verder verwijderd van de woonplaats. Hierbij hadden we wel het probleem dat we dit slechts voor 42 respondenten konden onderzoeken. Bij deze kleine groep respondenten bleek dat meer dan de helft hun magische plekken verkozen binnen de twee kilometer van hun woonst. Slechts een kleine minderheid koos voor plekken verder dan **drie** kilometer. Ondanks het feit dat de vraag wat dichtbij of veraf is voor interpretatie vatbaar is, kunnen we besluiten dat meeste respondenten betrekkelijk dicht bij hun magische plek wonen. Gezien de meeste op wandelafstand zijn, kunnen we concluderen dat er geen toegenomen aantrekkingskracht is van plekken verder verwijderd van de woning. Al moeten we het laag aantal respondenten waarvoor we dit konden onderzoeken in het achterhoofd houden.

Verder gingen we binnen dit onderzoek na of stedelingen aangetrokken worden tot openbare plaatsen omdat ze aansluiten bij hun persoonlijke levensstijl. Zijn publieke plaatsen gestratificeerd naar opleidingsniveau, beroepscategorie of geslacht? Er waren twee zaken die opvielen. Ten eerste waren het enkel werklozen en gepensioneerden (EGP0) die de stationsbuurt en Turnhoutsebaan als zogenaamd magische plek opgaven. Dit kwam bij geen enkele andere EGP-categorie voor. Ten tweede waren er zestien mannen ten opzichte van zeven vrouwen die parken opgaven als een magische plek. We veronderstelden echter dat de resultaten veeleer gestratificeerd zouden zijn naar opleidingsniveau en beroepscategorie. We hadden dit verwacht omdat we ons baseerden op het werk van Bourdieu rond het concept distinctie en klasse-levensstijlen. Dat de verschillende strata eenzelfde smaak hebben qua openbare plekken is dus een onverwacht resultaat. Uit ons onderzoek kunnen we dus besluiten dat openbare plaatsen in Antwerpen niet gestratificeerd zijn naar de variabelen opleidingsniveau, beroepscategorie of geslacht. Over alle sociale lagen en voor beide geslachten werden dezelfde plekken aangeduid. Verder onderzoek is evenwel nodig om deze stelling te staven, aangezien we in ons onderzoek slechts over een groep van 92 respondenten beschikken.

Als laatste gingen we de kenmerken van het ontmoeten na op magische plekken en of er een accumulatie-effect van sociaal kapitaal merkbaar is op deze plaatsen. Dit bouwt verder op het idee van Bourdieu rond de synergievoordelen die te behalen zijn uit één soort kapitaal. Als iemands

sociaal kapitaal toeneemt, dan zullen de andere kapitaalsvormen ook toenemen. Dragen magische plekken bij tot dit accumulatieproces van sociaal kapitaal en dus tot ook andere kapitaalsvormen? Dragen ze finaal bij tot sociale mobiliteit? Slechts 23 van de 92 respondenten gaf aan alleen naar een magische plek te gaan. Dit is meestal om te relaxen en niet om andere mensen te ontmoeten. De meeste mensen gaan dus samen met anderen naar hun magische plekken. Deze andere mensen zijn volgens 49 respondenten vrienden en volgens 33 familie. Het ontmoeten van nieuwe mensen op hun magische plekken en dus het uitbreiden van hun sociaal kapitaal, gebeurt met mensen die ze al kennen en niet alleen. Het ontmoeten van nieuwe mensen wordt echter quasi nooit opgegeven als doel op zich. We kunnen dus niet zeggen dat er een duidelijk accumulatie-effect van sociaal kapitaal merkbaar is op de door de respondenten gekozen openbare plekken.

Algemeen kunnen we concluderen dat ons onderzoek veel van de resultaten van Ruth Soenen tegenspreekt. Het typische figuur van de hooggeschoolde flaneur is niet verdwenen in de stad Antwerpen. De meeste mensen wonen dicht bij hun magische plek en de publieke ruimte blijft de meest populaire ontmoetingsplaats voor vrienden en familie. Verder bleek dat de publieke ruimte en magische plekken quasi niet gestratificeerd zijn naar levensstijlen of opleidingsniveau. Ook kunnen we niet spreken van een accumulatie-effect van sociaal kapitaal op de magische plekken van respondenten. Echter is er voor een duidelijk en eenduidig antwoord op één van de stellingen verder onderzoek vereist.

8 Bibliografie

Bauman, Z. (1995). Van pelgrim tot toerist. *Tijdschrift voor sociologie*, 16(1), 31-49.

Bauman, Z. (2000). *Liquid Modernity*. Malden: Blackwell Publishers.

Bourdieu, P. (1992). *Opstellen over smaak, habitus en het veldbegrip*. Amsterdam: Van Genneep.

Brunt, L. (1989). *De magie van de stad*. Meppel: Boom.

Brunt, L. (1996). *Stad*. Boom Koninklijke Uitgevers.

Bryman, A. (2012). *Social research methods*. Oxford university press.

Campelo, A., Aitken, R., Thyne, M., & Gnoth, J. (2014). Sense of Place: The Importance for Destination Branding. *Journal of Travel Research*, 53(2), 154-166. doi: 10.1177/0047287513496474

Ciccia, R., & Bleijenbergh, I. (2014). After the Male Breadwinner Model? Childcare Services and the Division of Labor in European Countries. *Social Politics*, 21(1), 50-79. doi: 10.1093/sp/jxu002

Coser, L. (1993). The Many Faces of Georg Simmel. *Contemporary Sociology*, 22(3), 452-453. doi: 10.2307/2074574

De Graaf, N., & Steijn, B. (1997). De 'service' klasse in Nederland: een voorstel tot aanpassing van de EGP-klassenindeling. *Tijdschrift voor de sociologie*, 18(1), 131-154.

Featherstone, M. (1990). Perspectives on Consumer Culture. *Sociology*, 24(1), 5-22. doi: 10.1177/0038038590024001003

Hannerz, U. (1980). *Exploring the City: Inquiries Toward an Urban Anthropology*. New York: Columbia University Press.

Hufkens, T., & Juchtmans, G. (2013). *Spiritualiteit in nieuwe wijken: Spirituele plekken en de belevingswaarden voor de bewoners van twee nieuwe wijken in Antwerpen*. Antwerpen: IKKS vzw.

- Hunter, A. (1985). Private, parochial and public social orders: The problem of crime and incivility in urban communities. In G. Suttles, & M.N. Zald (Eds.), *The Challenge of social control: citizenship and institution building in modern* (pp. 230-242). Norwood: Ablex.
- Jenkins, R. (2007). *Pierre Bourdieu*. New York: Routledge.
- Kusenbach, M. (2006). Patterns of Neighboring Practicing Community in the Parochial Realm. *Symbolic Interaction*, 29(3), 279-306.
- Lofland, L. (1973). *A world of strangers: order and action in urban public space*. New York: Basic Books.
- Lofland, L. (1989). Social-Life in the public realm - A review. *Journal of Contemporary Ethnography*, 17(4), 453-482. doi: 10.1177/089124189017004004
- Lofland, L. (1998). *The public realm: exploring the city's quintessential social territory*. New Jersey: Transaction.
- Macionis, J., & Plummer, K. (2005). *Sociology: A Global Introduction (Third ed.)*. Harlow: Prentice Hall.
- Moore, J., Stinson, L., & Welniak, E. (1997). Income Measurement Error in Surveys: A Review. *Journal of official statistics*, 16(4), 331-362
- Mortelmans, D. (2011). *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden (3 ed.)*. Leuven: Acco.
- Müller, T. (2002). *De warme stad: betrokkenheid bij het publieke domein*. Utrecht: Van Arkel.
- Neels, K., & Theunynck, Z. (2012). *Arbeidsparticipatie van laaggeschoolde vrouwen na ouderschap: differentiële gezinsopvattingen en ongelijk gebruik van kinderopvang in België*. Antwerpen: Universiteit Antwerpen.
- Nielsen-Pincus, M., Hall, T., Force, J. E., & Wulfhorst, J. D. (2010). Sociodemographic effects on place bonding. *Journal of Environmental Psychology*, 30(4), 443-454. doi: 10.1016/j.jenvp.2010.01.007

Notten, N., & Kraaykamp, G. (2010). Parental media socialization and educational attainment: Resource or disadvantage? *Research in Social Stratification and Mobility*, 28(4), 453-464. doi: 10.1016/j.rssm.2010.07.001

Notten, T. (2004). *Overleven in de Stad: Inleiding tot sociale kwaliteit en urban education* Antwerpen-Apeldoorn: Garant.

Simmel, G. (2000). Metropolis and Mental Life. In D. Frisby, & M. Featherstone (Eds.), *Simmel on Culture* (pp. 174-186). London: Sage. (Original work published 1903)

Soenen, R. (2005, 17 december). Interview: Ruth Soenen, *De Standaard*.

Soenen, R. (2006). *Het kleine ontmoeten: over het sociale karakter van de stad*. Antwerpen: Garant.

Strauss, A. L. (1967). Strategies for discovering urban theory. *Urban research and policy planning*, 1, 79-98.

Verdonk, A. L. T. (1979). *Stadsbuurten : de ene is de andere niet: relaties tussen psychiatrische opname, andere categorieën van deviantie en kenmerken van gebieden : een sociologische studie*. Ph.D. thesis Deventer: Van Loghum Slaterus.

Walraven, G., & Pen, C.-J. (2011). *Van de maakbare naar de lerende stad: De praktijkgerichte bijdrage van lectoraten*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.

Weiniger, E. (2002). Pierre Bourdieu on social class and symbolic Violence. In E. O. Wright (Ed.), *Alternative foundations of Class Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.

Wirth, L. (1938). Urbanism as a Way of Life. *American journal of sociology*, 24(1), 1-24.